

BASINDAN GÜNÜ GÜNÜNE BÜYÜK ZAFERİN HİKÂYESİ

NİYAZI AHMET BANOĞLU

Kurtuluş Savaşı, Türk milletinin maddî ve manevî bütün gücüyle katıldığı ve sonunda hakkı olan başarıya eriştiği büyük bir milli destandır. Biz bu incelememizde Atatürk önderliğinde başarılan Türk Bağımsızlık Savaşı'nda cephe gerisinin yarasına merhem olmaya çalışan dördüncü kuvvetin, gazetelerin ne yaptıklarını, Kurtuluş Savaşı'nı günü gününe nasıl izlediklerini, o günlerin gazetelerini açarak canlandırmaya çalışacağız.

26 Ağustos 1922 tarihli *Akşam* gazetesini açalım: Gazetenin baş tarafında en büyük harflerle verilen havadisın başlığı şu: "*Dündenberi Kocaeli mıntıkasında ordumuz mühim askerî hareketlere başlamıştır.*"

Bu havadislerin çoğu o mıntikalardan gelen kayıkçı, işçi ve bilhassa havadis getirmeye memur kimselerin ya yazılı veya şifahen getirdikleri haberlerdi. Gazete ayrıca şu mütalâayı ilâve ediyordu:

"Vakit geç olduğundan dolayı bu harekâtın bir taarruz başlangıcı mahiyetinde olup olmadığını tahkik edemedik. Havadisimizin doğruluğuna inanmakla beraber, okuyucularımızın resmî tebliğlerimizi beklemelerini tavsiye ederiz. Haber doğru ise Allah ordumuzla beraberdir."

Büyük taarruzun başladığı gün millete bu imanı aşlamaya çalışan gazetenin diğer mühim havadisleri belki daha mühimdi. Atina'dan verilen bir haber, beşlerin Anadolu harbi hakkında anlaşmazlığa düştüklerini açıklıyordu. Büyük devletlerden bir kısmı ve harbe taraftar olanlar, Türk ordusunun en çok bir sene daha ayakta durabileceğini ileri sürüyorlardı. Harbe taraftar olmayanlar, Yunanistan'ın bu harple bir çıkmaza gireceğini ileri sürüyorlardı.

Bir haber daha: Amerika, Anadolu'da tahkikat yapacak Kızıl Haç Komisyonu'nun masarifi için bin İngiliz lirası veriyordu.

Aynı gün, Atina'dan verilen mühim bir haber: Başkumandan Hacı Anesti, Hükûmet tarafından yeniden davet olunmuştur. Yarın buraya gelecektir. Başkumandan'ın dünkü telgrafnamesine göre Menderes'te Yunan mukabil taarruzu başlamıştır. Burada zannedildiğine göre Anadolu ordu-

sunun Menderes üstündeki Ortanca mevkiine karşı icra ettiği taarruz Venedik konferansının açılmasına karşı yapılmış bir nümayiş mahiyetindedir.

Şimdi, 34 yıl evvelki 26 Ağustos gününden bir an sıyrıldığımız zaman Mustafa Kemal'in sulh yıllarında olduğu gibi o ateş ve kan içinde de uzakları nasıl düşündüğünü bütün açıklığı ile görürüz.

Haci Anesti hakkındaki bu telgraf altındaki 26 Ağustos günü İstanbullu bütün Türklerin kalbinde yaralar açmıştı.

Atatürk Büyük Nutku'nda şöyle der: "Taarruzumuzu tebliğ-i resmilerde gayet ehemmiyetsiz harekâttan ibaret gösteriyorduk. Maksudumuz vaziyeti mümkün olduğu kadar cihandan gizlemektir".

Fakat Türk gazetecileri, Anadolu'dan haber alamadıkları gün, imanı bütün muharrirlerin kaleminde teselliye buluyorlardı.

İşte Haci Anesti'ye Falih Rifki'nin cevabı:

"Haci Anesti geçenlerde bir gazeteciye demişti ki:

—Evet, Mustafa Kemal Paşa diye bir isim işitiyorum, fakat henüz kendisiyle cephede teşerrüf edemedim.

Bu söz üzerine, Mustafa Kemal Paşa tâ Ankara'dan kalktı, trene bindi, otomobile bindi, ata bindi ve Haci Anesti ile teşerrüf edebilmek için kan ırmaklarından ve ateş sellerinden geçerek Afyonkarahisar'a kadar geldi..."

Türk ordusunun mukavemeti Yunanistan'ın değil, büyük devletlerin bile takatini bitirmişti.

İşte 26 Ağustos tarihinde Roma'dan Akşam gazetesine gelen bir telgraf: Kuriyere Dellasera Şark meselesini müzakere için yakında toplanacak olan konferanstan bahsederken diyor ki: İtalya yeniden Türkiye ile Yunanistan arasındaki sulhu tesis için mühim âmil olacaktır.

Şüphesiz 26 Ağustos taarruzu bütün Avrupa'ya yayılmıştı. Aynı gün Atina şu haberi yayıyordu:

"Avrupa'da Anadolu ordusunun taarruzu hakkında dolaşan şayialar buraya da gelmektedir. Türkler vakia cephesinin bazı noktalarında kuvvetsiz müsademelere teşebbüs etmişlerdir. Bu faaliyet ehemmiyetsiz müsademelerden ibarettir".

İstanbul, 34 yıl evvel 26 Ağustos'u böyle geçirmişti.

Büyük Taarruz, Başkumandanlık Meydan Muharebesi, et ve kemikten ibaret insanların muharebesine benzemez. Bu harpte öyle bir ruh hali vardı ki, işte bu bizi zafere götürdü.

Bu ruh ne idi?

27 Ağustos 1922 günü Akşam gazetesinde Falih Rıfkı'dan dinleyelim:

“Sakarya Harbi esnasında Müdafaa-i Milliye Vekâletinde en yüksek makamlarından birini işgal eden bir zattan şu fikrayı işittim:

— Yunan taarruzu üzerine silâh altına yeni bir sınıf çağırıldı. Ahzıasker daireleri orduya insan yetiştirmek için her tarafta faaliyete geldi. Bir sabah odamın önünde koridorda yanıma girmek isteyen bir kadının avazını duydum. Kapı açıldı, yaşlıca bir kadın oğlunu elinden tutmuş, ağlayarak masama yaklaştı: “Yavrum seni iyi bir adam dediler, kime gittimse seni sağlık verdi, benim derdime bir çare bulacaksın!” Mukaddemesiyle söze başladı.

Elinde ahzıaskerden çıkarttığı bir sicil vesikası vardı. Bu sicil varakasına göre kadının kocası Yemen’de, bir oğlu Balkan Harbi’nde, iki oğlu Harbi Umumi’de şehit düşmüş. Beraber getirdiği genç, son çocuğu imiş:

“Ölenlerin yetimleri benim başıma kaldı, hepsine ben bakıyorum. Ziyarı yok, bunu da size vereyim, bu da millete kurban olsun. Fakat bana biraz müsaade veriniz, hizmeti kaldıralım, tek yetimlerle ben aç kalmıyayım, sonra oğlumu getirip kendi elimle size teslim edeyim” diyordu.

Bu kadının hikâyesi beni ve yanımdakileri ağlattı. Çocuğa iki ay kadar izin verdik ve harplerde bu kadın gibi kâfi derecede, kurban veren ailelerdeki son çocukların, askerliklerini kendi civarlarında yapmalarına dair bir kanun çıkarttık.

Ve ilâve etti:

“Bu ordunun milletin bağrından nasıl kopmuş olduğunu görmek isteyenler bir defa Anadolu’yu ziyaret etsinler. Bugünkü cephede hiçbir Türk neferinin gözü arkada değildir.”

İşte zaferi kazanan ruh...

27 Ağustos günü İstanbul heyecan içinde idi. Heyecan içinde idi, çünkü kısa bir havadis, mühim şeyler ifade ediyordu.

“Bu sabah telgrafhane Anadolu’dan hiçbir telgraf alamamıştır. Bu hâl hatlarda bir arıza vukuundan ziyade Anadolu hatlarının askerî muhaberelele dolu olmasına atfedilmektedir.”

Bunun aksine Yunan telgrafları zaferler kaydediyor.

Bu havadisten sonra gazetenin mütalâası:

“Bu sabahki Yunan harp telgraflarını dercediyoruz. Bu telgraflar şüphesiz Yunanlıları avutmak gayesiyle yazılmıştır. Fakat ortada bir hakikat vardır ki o da ordumuzun birtakım hareketlerde ve keşif taarruzlarında bulunduğu ve harekâtı harbiye nazarından cepbane üstünlük kazanmış olduğudur.”

İşte dördüncü kuvvetin kudreti..

Pek çok toprak kaybına rağmen Türk ordusunun mukayese edilmez üstün kuvvetlere karşı durabilmesi ve düşman kuvvetlerini durmadan yıpratması, “öldü” farzedilen milletin, “öldürücü” olduğunu birçok devlete anlatmıştı. İtalya anlamıştı, Fransa anlamıştı, Amerika her millettten fazla uzağı görüyordu.

Büyük Taarruz’un ikinci günü, 27 Ağustos’ta, Ankara’dan İstanbul’a gelen Amerika ticaret ataşesine ait bir haber çok enteresandı. “Amerika ticaret ataşesi olarak Anadolu’ya izam edilen Mösyö Amberi vazifesini ikmal ederek buraya gelmek üzere Ankara’dan hareket etmiştir. Mösyö Amberi ve Ankara hükümeti arasında vaki olan müzakerat neticesinde Anadolu ile Amerika Birleşik hükümetleri arasında ciddî münasebet tesisine çalışılacaktır”.

27 Ağustos günü, İstanbul gazeteleri, bu hava içinde büyük taarruzdan ilham almış gibi halkın maneviyatını kuvvetlendiriyor, diğer taraftan Kocaeli ve Menderes harekâtının ümit verici olduğunu bildiriyordu.

Gazeteler, Avrupa matbuatında Türkiye lehindeki yazıları büyük puntolarla sahifelerine geçiriyorlardı. Hele kan ağlayan güzel İzmir için yazılanlar kaçırılmıyordu.

27 Ağustos tarihli Vakit şu mühim yazıyı neşretmişti:

İZMİR’İN TALİHİ

Jurnal gazetesinde intişar eden bir bend:

Jurnal gazetesine İzmir’den gönderilen (İzmir Cidali) başlıklı bir mektubun en mühim kısımlarını iktibas ediyoruz.

Hollanda tarihçilerinden Salaras'ın 1868 tarihinde yazdığı bir fıkrada "4" asır evvel kurulmuş bir şehrin ismini muhafaza etmesi, zelzelelere, yangınlara, vebalara ve muharebelere rağmen güzel, zengin ve mamur olarak baki kalması mucize kabilinden bir şeydir." demişti. Fakat heyhat, asırların hürmet ettiği bir beldeyi kurtarmak için cezri tedabir ittihaz edilmezse bütün bunlar kaybolmak üzeredir.

(Burada sansür satırları çıkarmıştır).

İzmir vilâyeti, Yunan harekâtı altında bulunuyor ve şehir kısa bir zamandan beri şimdilik İyonya denilen isimden başka bir şey malûm olmayan bir hükûmeti mümtazenin payitahtıdır. Yalnız Atina kabinesinden sudur eden bir emirname ile hudutsuz, hükûmetsiz ve idaresiz bir İyonya'nın payitahtı olmuştur. Ahalinin fikrine de müracaat edilmemiştir. "Her milletin kendi kendine hâkim olması düsturu" şüphe yokki bizi hayret edilecek vakalar karşısında bulundurmıştır."

Jurnal muhabiri bu makaleyi müteakip İzmir'e nasıl geldiğini anlatıyor ve şehrin Türk belediyesi, Yunan jandarması, Avrupalı kumpanyalar ve muhtelif mektepleriyle bir Bâbil kulesi olduğunu, Yunanlıların alelâde bir Türk'ü tevkif edebilirken, ecnebi himayesine girenleri tevkif edemediklerini anlatıyor.

27 Ağustos günü İstanbul gazeteleri işte böyle, Anadolu'dan Ankara'dan cephe haberleri hakkında dünyanın en uzak yerinden gelecek haberleri, yemeden, içmeden, uyumadan beklerken Evkaf Nazırı şu haberi neşrediyordu:

Evkaf-ı Hümayun Kalem-i Mahsus Müdüriyetinden:

"Evkaf-ı Hümayun Nazırı .....beyefendi hazretleri, nezareti umuru mühimmesile iştigal etmekte olduğundan erbabi mesalihin yalnız saat ikiden sonra müracaat eylemeleri rica olunur."

Bu ilânı, İstanbul hükûmeti ile Ankara hükûmeti arasında şöylece bir mukayese yapabilmek için neşrediyoruz.

Vatan için binler ve onbinlerce can ölüme atılırken, İstanbul'daki Nazır, "umuru mühimme" ile meşgul.

28 Ağustos günü de İstanbul sancılar içinde kıvrandı. Her gün muhtelif cephelerden haberler gelirken, 26 Ağustos'tan itibaren gazete sahifelerinde sade mütalâalar görülmeğe başlanması, halkı heyecan içinde çirpiniyordu. Gazeteler kapışılıyor, sahifelerde ümit ve ışık aranıyor.

Vakit gazetesi büyük puntolarla haber alınmadığını bildirirken şöyle diyordu:

“Bütün bu ahval, Anadolu'nun muvakkat zaman için İstanbul ile muhabereyi katettiğini göstermektedir.

Acaba Anadolu neden böyle birdenbire muhabereyi katetmeğe lüzum görmüştür? Bu hususta şimdilik katî bir şey söylemek kabil değildir. Mafih, muhaberenin kesilmesi, millî ordunun taarruza geçmek üzere olduğuna dair dolaşan haberlerle bir münasebeti olması çok muhtemeldir. Malûmdur ki, bu gibi taarruzların başlangıcında, hasmın hiçbir malûmat alamaması için, ekseriya telgraf muhaberesi kesilir ve bir iki gün harice hiçbir haber çıkmasına müsaade edilmez. Hatta bazen resmî tebliğlerin neşri bile tehir olunur. Binaenaleyh, Anadolu'nun bu mülâhazaya tebaan telgraf muhaberesini kesmiş olması muhtemeldir.”

Gazeteciliğimiz Tarih Önünde İmtihan Vermiştir

Görüyorsunuz ki sevgili okuyucular, gözleri, kulakları ve ruhları ile millî hükûmete bağlanmış gazeteler, iki gün üst üste telgraf alamamalarından çıkardıkları ve okuyucularına bildirdikleri mütalâalar işte tarih huzurunda tahakkuk etmiş bulunuyor.

Bakin! Vakit mütalâasını nasıl bitiriyor:

“Anadolu'dan son zamanlarda gelen haberler ordumuzun maddeten ve manen pek mükemmel bir vaziyette olduğunu, silâh ve teçhizatın mebzulen mevcut bulunduğunu bildiriyordu. Binaenaleyh gelecek haberlere kemali sükûn ve itimat ile intizar edebiliriz. Eğer ordumuz bir taarruzun inayeti hakla silâhlarımızın zaferi ile neticeleneceğine eminiz. Eğer henüz taarruz başlamamış ise, münasip zamanı gelince düşmana katî darbenin indirileceği şüphesizdir.”

Yunanlılar Telâş İçinde

Anadolu'dan haber gelmemekle beraber yabancı memleketlerden gelen haberler de Vakit'in birinci sahifesinde yer almakta idi ki, bu haberler oldukça mühimdi, sabırsızlanan İstanbulluların kalplerine su serpmekte idi.

İşte bunlardan birkaçı:

Roma: Türklerin Menderes vadisindeki ileri hareketi tahakkuk etmektedir.

Diğer bir haber:

“Şehrimizdeki Yunan komiserliğinden konsolosluk kalemî tarafından Rum gazetelerine verilen tebliğde deniyor ki: “Harbiye Nezareti'nin tamimi mucibince 1923 sınıfına mensup bütün Yunan efradı silâh altına davet ediliyor. Deniz kuvvetlerinden kara kuvvetlerine nakledilenlerle 19 yaşını bitirip herhangi bir sebepten dolayı nüfus siciline ve askerlik şubelerine kayıtlı olmayanlar ve kırk yaşını bitirmeyip 1921 senesi teşrinievvelinden bu ayın sonuna kadar Yunan tabiiyetine geçenler ilân tarihinden itibaren altı gün zarfında konsoloshanede ispatı vücut edeceklerdir.”

Vakit gazetesinin birinci sahifesinde neşrettiği bu haber, Yunanlıların nasıl çıkmaza girdiklerini apaçık göstermekte idi.

İlk Müjdeyi Akşam Gazetesi Verdi

28 Ağustos günü öğleden sonra çıkan Akşam gazetesi, İstanbul'a ilk müjdeyi veriyordu. Mehmetçiklerin hücumunu gösteren bir resmin başına şu manşeti koymuştu:

“Ordumuz Afyonkarahisar cephesinde Yunan hatlarına taarruz etti. Karşı gazetelere göre (yabancı basın) Vezirhan işgal edildi. Kuvvetlerimiz Bilecik'in on kilometre yakınında bulunmaktadır.”

Fakat Anadolu'dan gene haber yoktu. Bu hususta Akşam'ın haberi şudur:

“Anadolu telgraf ve posta muhaberatı tatil edilmiştir. Şimendifer nakliyatı münkatidir. İzmit ve diğer sahillerden İstanbul'a gelen bütün motor ve kayıklar hareketten menedilmiştir. Anadolu bittabi harice hiçbir malûmat sızdırmamak için bütün tedbirleri aldı. Askerî harekât inkişaf ettikten sonra resmî tebliğler gönderilecektir.”

İlk Yunan Resmî Tebliğindeki İtiraf

Rumca gazeteler, 26 ve 27 Ağustos tarihli Yunan resmî tebliğini neşretmişlerdi. Hacı Anestî imzasını taşıyan tebliğ şu idi:

26-27 Ağustos tarihli Yunan resmî tebliği: Düşman, dün sabahtan beri birçok fırkalarla Afyonkarahisar'ın cenup ve şarkı şimalisindeki hatlarımıza karşı taarruza başlamıştır. Düşman hatlarımızın bazı noktalarına girmiş, fakat şiddetli mukabil taarruzlarla tardedilmiştir. Mücadele 26, 27 gecesi dahi bazı noktalarda devam etmiştir.

Akşam'ın en son iki haberi birbirinden mühimdi:

Atina'dan son dakikada gelen telgraflara göre dün akşam Atina'da neşredilen bir resmî tebliğ Kuvâ-yı Milliye tarafından Eskişehir ile Afyonkarahisar arasında taarruz hareketlerine başlandığı ahaliye bildirilmiştir.

“Bugün son dakikada aldığımız bütün malûmata göre, düşmanın Afyonkarahisar ve Eskişehir mıntukalarındaki mukabil taarruzları kanlı zayıat ile tardedilmiştir ve düşman birçok ölü ve yaralı vermiştir. Çal mıntukasında muharebeler lehimize inkişaf etmektedir. Muharebeler devam ediyor.”

Amerikalı Bir Gazetecinin Görüşü

Tevhid-i Elkâr gazetesi 28 Ağustos tarihli sayısının birinci sahifesinde ve en başta Amerika'da çıkan Şikago Tribün gazetesinin muhabiri Con Klayton ile yapılan bir konuşmayı neşrediyordu.

İşte bu konuşmadan birkaç parça:

“Benim Anadolu'da en ziyade nazarı dikatimi celbeden cihet halkın kuvvei maneviyesinin yüksekliği olmuştur. Anadolu'ya gitmeden önce Anadolu halkının artık harpten bıktığını ve harbin biran evvel sona ermesini dört gözle beklediğini birçok defalar işitmişim ve okumuştum. Halbuki Anadolu'ya girince hakikat karşımda belirdi. Ecnebi haber alma vasıtalarının kötülüğünü ve bu rivayetlerin yanlış olduğunu hemen anladım. Her sınıf halkın maneviyatını pek yüksek buldum.”

“Hiçbir ev, bir kulübe ve hiçbir köşe yoktu ki oraya Mustafa Kemal Paşa'nın resmi asılmış olmasın. Paşa Türklerin millî kahramanıdır. Halk ona bir kurtarıcı gözü ile bakmaktadır. Zannetmem ki Türk tarihinde Mustafa Kemal Paşa kadar şöhret ve muvaffakiyet ve halk tarafından teveccüh ve muhabbet kazanmış diğer bir hükûmet adamı bulunmuş olsun.”

Papa Eftim ve Türklük

Gene o gün, 28 Ağustos günü “Fener ve Hıristiyanlar” başlığı altında Akşam gazetesi, Papa Eftim'in bir beyanatını neşretmiştir. Papa Eftim baki ne diyor:

“İtikat hiçbir zaman bir milleti iki kısma taksim edemez. Anadolu Hıristiyanları Fener'in siyasetine uymamış olsalardı, hiçbir anlaşmazlık mevcut olmayacaktı. Anadolu Hıristiyanları hakikati anlamışlar ve Türkle-

re iltihak etmişlerdir. Kilise mukaddes bir yer olduğundan oraya siyaset girmemelidir.

Biz "ekalliyet" unvanını kabul etmeyiz. Zira biz Türk milletinin bir kısmını teşkil ediyoruz. Aynı milletin evlâtları memleketin ıslahı için elele verip çalışmalıdırlar."

Madalyanın Hazin Ters Tarafı

Şimdi bir de madalyanın ters tarafına bakalım.

Peyam-ı Sabah gazetesini önümüze açmış bulunuyoruz. Tarih 28 Ağustos 1922.

Başmakalenin başlığı "Siyasette Mantık"

İşte birkaç satır: "İzmir'den denize dökmeyi taahhüt ettikleri düşmanı âdeta elleriyle, delâletleriyle Eskişehir'e yani Anadolu'nun göbeğine kadar getirdiler, yerleştirdiler, bir seneden ziyadedir öylece bıraktılar, bir zamanlar da bir sulhtur tutturdular. Sulh müzakerelerine girişmek için âdeta can atıyorlar.

Ankara iptidadan ictihad cenkcuyanesinde samimî olsaydı, şimdi böyle mi hareket ederdi? O turşu ne idi, bu perhiz nedir?"

Ve makale şöyle bitiyor:

"Fihakika topla ve tüfekte bu davaya fasletmek iddiasını bırakıyorlarsa bu devlet ve milletin selâmeti için Kuvâ-yı Milliye ricaline terettüp eden en birinci vazife mukadderatımızı, daima dediğimiz gibi hilâfet ve saltanatı temsil eden bir Babîâlî'ye tefviz ederek çekmektir."

Atına'nın verdiği resmî tebliğe Peyam-ı Sabah, diğer gazetelerin hilâfi-na şu satırı da ilâve etmiş bulunuyordu:

"Fakat bu hareketler, en ehemmiyetsiz pişdar muharebelerinden de daha dündür. Bura mahafili askeriyesi Mustafa Kemal Paşa'nın harekâtına hiçbir ciddiyet atfetmemektedirler."

Zavallı Ali Kemal... Vatanın İstanbul değil, Anadolu olduğunu bilseydi, acaba bu satırları yazar mıydı? Ve bilseydi ki vatan, evlâtlarından mutlaka, her şeye rağmen ya onunla mesut yaşamayı veya ölmeyi istemektedir.

Mütareke günlerinde İstanbul'daki Rumlar, hadiselerin bir nevi barometresi idiler. Onların yüzü asık oldu mu, millî ordunun harekâtında in-

kişaf var demekti, onların yüzleri güldü mü, Türklerin kalbi çarpardı, çünkü Rumların iyi haber aldıkları anlaşılırdı.

29 Ağustos, kâbuslu günlerin nura ve ışığa kavuşma günlerinin yaklaşmakta olduğunu, kan kusarcasına, yarı ölü bir halde yaşayan İstanbullulara müjdelemişti. O gün gazeteler şahlanmış cins atlara benziyordu. Sahifeler okunuyor, kucaklanıyor, bağirlara basılıyordu. Bu sahifeler, sanki birer kâğıt parçası değildi, baba için evlât, gençler için ana, baba idi. Gazete o gün yurt, hürriyet ve istiklâl demekti.

Anadolu'dan telgrafhaneye bir tek telgraf gelmemesine rağmen yabancı kaynaklar artık durumu aydınlatıyorlardı. Akşam gazetesinin manşeti şu idi:

“Bir habere göre askerlerimiz Afyonkarahisar'a girdiler.”

Yunan Tebliği

Bir gün evvelki Yunan resmî tebliği de 29 Ağustos'ta neşredilmişti. Tebliğ şu idi:

“İstanbul'daki Yunan fevkalâde komiserliğinden: Atina-29 Ağustos (28 Ağustos tarihindeki vaziyeti askeriyeğe dair tebliği resmidir) 26 tarihinde cenup cephesinde Akarçay'dan Hasanbeli'ne kadar başlayan gayet kuvvetli bir düşman taarruzu gece duçarı inkita olmamış ve dün dahi devam etmiştir. Taarruza girişen düşman kuvvetlerinin miktarı, gayet kuvvetli topçu kıtaatına dayanan bol mühimmata malik on fırka tahmin ediliyor. Muharebe devam ediyor”.

Akşam gazetesinin notu: Yukarıdaki tebliğde ismi geçen (Akarçay) Afyonkarahisar'ın biraz cenubu şarkisinde, (Hasanbeli) ise biraz cenubu garbisindedir. Hasanbeli-Akarçay hattı Afyonkarahisar'a altı yedi kilometredir.

Anadolu'dan İlk Alınan Haber

Akşam, taarruz başlamadan önce Anadolu'da neşredilen Büyük Millet Meclisi'nin bir tamiminden şöyle bahsetmiştir: Taarruza başlar başlamaz Anadolu'da Büyük Millet Meclisi'nin bir tamimi neşredilmiştir. Bu tamime nazaran iş'ar-ı ahire kadar: 1— Anadolu'ya kimse girmeyecektir, 2— Anadolu'dan kimse çıkmayacaktır, 3— Anadolu'dan harice hiçbir haber verilmeyecektir, 4— Aksi takdirde mütecasir ihaneti vataniye cürmüyle mahkûm edilecektir.

Bu tedbir casusluğu önlemek için alınmıştır. Şu muhakkaktır ki dört gündün beri şiddetli muharebeler devam etmektedir. Bu harpler bizim lehimizeyizdir.

Yunanlıların Kral Konstantin'e Hücumları

Vakit gazetesi de kuvvetlerimizin Afyon şehrinin yanındaki düşman mevzilerini işgal ettiğini müjdelemekte idi.

Bu taarruzun Yunan mehafilindeki tepkilerini Vakit şu satırlarla hulâsa ediyordu:

“Millî ordunun taarruz haberi Yunan mehafilinde bomba gibi patladı. Beyoğlu Yunan toplantılarında Yunan hükûmeti aleyhinde yeniden bir tenkit tufanı başlamıştır. Bilhassa Venizelist zabıtlar, Yunan hükûmetinin Avrupa’da sulh dilenciliği yaparak harp tedarikâtını ihmal ettiklerini, bundan dolayı telâfi edilmez bir zaman kaybına sebebiyet verdiklerini iddia etmekte, bugünkü Yunan hükûmetini iktidarsızlıkla değil, hiyanetle itham etmektedirler. Onlara göre Kral Konstantin Yunanistan’da buldukça Yunanistan için dava ve her şey kaybedilmiştir.

Yunan askerî ricali Türklerin bir taarruz yapabileceklerini asla beklemiyorlardı. Rivayete nazaran Yunan hükûmetinin İstanbul işgalini ortaya atması, Türklerin taarruz edemeyeceklerine dair yeni Başkumandan Hacı Anesti tarafından verilen rapor üzerinedir.”

Çıldırın Bir Rum Eri

Tevhid-i Efkâr gazetesi, bir Yunan erinin hududumuza sığınmasını şu satırlarla kaydediyordu:

“Dün sabah Yunan ordusuna mensup Resmolu Polihrono oğlu Yani adlı bir şahıs hududu geçtiği sırada jandarmalarımız tarafından tevkif edilmiştir. Nefer, şuurunu kaybetmiş olduğu veya öyle görüldüğü için sorgusu yapılamamıştır.”

Bu nefer, Çatalca hattında tevkif edilmişti. Yunanlılar Anadolu’daki taarruzun inkişaf etmesi üzerine Trakya’daki kuvvetlerinin bir kısmını iskelelere toplamaya başlamışlardı.

Millî kuvvetleri destekleyen bütün gazetelerde yukarıda kaydettiğimiz haberler ve askerî muharrirlerin zaferin çok yakında temin edileceğine dair mütalâaları vardı.

Peyam-ı Sabah Aynı Havada

Fakat millî kuvvetlerin düşmanı Peyam-ı Sabah gazetesi gene kanaatini değiştirmiyordu. Atina'dan aldığı şu haberi birinci sahifesinde neşretmekte idi.

“Alınan malûmata göre Ankara hükûmet-i milliyesi, ordu için Büyük Millet Meclisi'nden yeni tahsisat istemiştir. Bu haber, Ankara gazeteleri tarafından neşrolunmuştur. Yunan matbuatı, bu haberleri iktibas ederlerken, Kuvâ-yı Milliye'nin Venedik konferansına ümit bağladıklarını yazmaktadırlar.

Atina matbuatının iddiasına göre Türklerin Anadolu'da durmadan topladıkları kuvvetlerin Yunan hükûmetini endişeye düşürmeyeceklerini iddia ediyorlar. Yunan ordusu, daha kuvvetlidir ve Yunan hükûmeti de davasını Kuvâ-yı Milliye'ye kabul ettirinceye kadar harbe devam etmek emelindedir.

Ankara hükûmetinin Dahiliye Vekili Fethi Bey, Büyük Taarruz'un devam ettiği günlerde Avrupa'da idi. İlk zamanlar derdini anlatacak makam bulamazken, büyük taarruzun muvaffakiyetler kaydettiği haberinin yayılması üzerine devlet başkanları Fethi Bey'i aramaya başlamışlardı. Fransa Başvekili Poincaré, Fethi Bey'i kabul etmiş, Fransız gazetecileri ona koşmuşlar, mülâkatlar almışlardı.

Fethi Bey'in Matin gazetesine beyanatından bir paragraf alıyoruz:

“Seyahatimin sebebi açıktır. Muhtelif hükûmetlere, Türkiye'nin emel ve fikirlerini anlatmaya geldim. Türkiye müttefiklerin ilân ettikleri düsturlara tevfikân yalnız ırkî hudutları dahilinde istiklâline hürmet edilmesi şartı altında bir sulh tesis etmeyi hararetle temenni ediyor. Bu arzuyu Fransa hükûmetine anlattım. Pek iyi anladı. İngiltere hükûmetine anlatmak istedim,..... ne de Hariciye Nazırı'nı göremedim.”

Dikkat ettiniz değil mi? Noktalı açık yerler, o zamanki sansürün çıkardığı cümlelerdi. Fethi Bey'in ne demek istediğini, daha doğrusu neler söylediğini anlamak kolaydır. Kimse ona yüz vermemiş.

Bütün dünya milletlerinin, siyaset adamlarının ve askerlerin dünya harp tarihinin emsalsiz bir zaferi olarak kabul ettikleri 30 Ağustos'un arifesinde, bu havadislerle Türk İstanbul sevinç içinde idi ve sahte kahramanlar akıbetlerini görmeye başlamışlardı.

30 Ağustos'u yaşamamız, nefes almamız demektir. 30 Ağustos öyle bir kurtuluş zaferidir ki, dünyayı hayran bırakmıştır ve 30 Ağustos'tan sonra tarihin bir devri kapanmış ve yeni bir devri açılmıştır.

30 Ağustos, Atatürk'ün liderliğinde doğacak birçok inkılapların ilk büyük halkası olmuştur.

İstanbullular, günlerden beri imanla, fakat heyecan içinde bekledikleri hakiki zafer müjdesini 30 Ağustos günü öğleden sonra aldılar.

Haber Yok, Fakat Zafere İnanılıyor

30 Ağustos tarihli Vakit gazetesi artık zaferlerimizin müjdesini katî olarak vermekteydi. Fakat Anadolu'dan hâlâ en küçük bir haber gelmemiş, Türk ordusu resmî tebliğ neşretmemişti. Fakat İstanbullular da şu kanaat hasıl olmuştu:

Millî kuvvetler, artık katî neticeyi almak üzeredirler. Resmî tebliğ, bir zafer tebliği olacaktı. Fakat bütün Avrupa Türk taarruzunun muvaffak olduğunu duymuş bütün yabancı gazete ve ajanslar bu haberleri katiyetle veriyorlardı. 30 Ağustos tarihli sabah gazeteleri Anadolu'dan bir tek haber gelmediğini, Karadeniz limanlarının kapanmış olması dolayısıyla, İstanbul'dan da hiçbir geminin çıkmadığını yazmaktaydılar.

General Tausend'in Londra Gazetecilerine Beyanâtı

Tan gazetesinin General Tausend'in Londra gazetecilerine verdiği beyanatını Vakit aynen tercüme ediyordu. General şöyle diyordu:

"Türk ordusu çok parlak ve mükemmel bir haldedir. Bu, benim fikrim olmayıp bütün Fransız mütehassıs askerleri de bu fikirdedirler.

Türkler on bir seneden beri harbediyorlar. Eğer zabitlerinin haleti ruhiyeleri mükemmel olmasaydı buna imkân bulunamazdı. Gerilemektense ölmeyi tercih eden, istiklâl ve hürriyet isteyen efrad arasında tam bir vahdeti eskâr vardır. Milliyetperverdirler, Venedik'te veya diğer bir İtalyan limanında toplanacak konferansa pek müsait değildiler. Filhakika Mustafa Kemal Paşa o kadar uzaklara gitmek için ordusunu terkedemez."

İstanbul'da Yabancı Gazeteler Ne Diyorlardı?

Fransızca İstanbul gazetesi, Anadolu'dan hiçbir haber sızmasına rağmen yazısını şöyle bitiriyordu:

“Bu sabahki Yunan tebliği hiçbir şüphe bırakmamaktadır. Çünkü ka-
tîdir. Anadolu sahillerine yollanan vapurların telsiz telgrafları Anadolu li-
manlarının kapatıldığını ve kara ile temas edememek mecburiyetinde kal-
diklarını buraya bildirmişlerdir.”

Anadolu'nun İlk Tebliği

Anadolu'nun ilk tebliğleri 30 Ağustos günü öğle üzeri geldi ve bu
tebliğleri de ilk olarak Akşam gazetesi birinci sayfasında büyük harflerle
neşretti. Bu tebliğler 26 ve 27 Ağustos tebliğleri idi ve kısaydı. Bu tarihî
tebliğleri neşrediyoruz:

26 Ağustos tarihli resmî tebliğimiz: 1— Kocaeli mıntıkasında lehimiz-
ze keşif müsadematı olmuştur. 2— Seyitgazi ve Afyon cephelerinde
düşmanın mevki müstahkemesi aleyhine topçu ile takviye edilen bazı kı-
taatımız tarafından yapılan baskınlar muvaffakiyetle neticelenmiş ve
düşman müdafaai mütehakkimesinin bazı aksamı mühimmesi işgal olun-
muştur. Bir hayli esir elimize geçmiştir.

27 Ağustos tarihli resmî tebliğimiz:

“Dünden beri başlayan harekâtı taarruziyemiz devam etmektedir. Or-
dumuzun sol cenahı düşmanın bir seneden beri tahkim ve telörgülerle
takviye etmiş olduğu üç sıra siperden mürekkep müstahzar mevazii tama-
men zapt ve düşmanın mükerrer mukabil taarruzlarını süngü hücumları
ile tardederek Afyonkarahisar'ı istirdat eylemiştir. Üsera ve ganaim çoktur.
Ordumuzun merkez ve sağ cenahındaki harekât muvaffakiyetle inkişaf et-
mektedir.”

Atina'dan Verilen Haberler

Atina'dan verilen bir haber Afyon'un Türk ordusu tarafından işgal
edildiği duyulunca, halkın hükûmet aleyhinde nümayişlere başladığını bil-
dirmektedir.

Atina'dan gelen diğer bir haber daha oldu. Nazırların üst üste içtima
yaptıklarını bildiriyor, Harbiye Nazırı ile Erkânî Harbiye Reisinin Kral ta-
rafından kabul edildiğini habere ilâve ediyordu.

Falih Rifki'nin 30 Ağustos Tarihli Akşam'daki Yazısı

Sevgili okuyucularım, her zaman millî ordunun zaferine inanan bu
imanı, her türlü tehlikeyi göze alarak esaret altında yaşayan İstanbullulara

telkin etmekten çekinmeyen üstat Falih Rıfkı'nın 30 Ağustos günü Akşam gazetesinde çıkmış bir fıkrasından bazı parçalar alacağız. Bugün söylenebilecek sözleri o gün söyleyebilenleri görmek, yazımızın birkaç yerinde de işaret ettiğimiz gibi gazetecilik tarihimiz bakımından Türk milletine her zaman gurur verecektir. İşte Falih Rıfkı'nın makalesinden parçalar:

“Anadolu mucizesini yeni bir noktai nazardan muhakeme etmek için şunu söylemek istiyoruz ki bu mucize memlekette nihayet bir nesil halk eden yeni mefkûrelerin ilk büyük eseridir. Gözlerini yeni bir ufka doğru açan ve bütün gençliğin dahilinde irtica ve meskenet mütegallesiyle gizli aşikâr mücadelede geçiren nesil başlı başına yalnız bu sefer Türk milletine hâkim oldu. Teceddüt yalnız bu sefer başa geçti. Anadolu'da bu hakiyet en ziyade orduda tecelli etti, kırk yaşını aşmayan başkumandanından yirmi yaşındaki küçük zabıtlarına kadar Anadolu mücahedesini idare edenler yalnız gençlerdir, ve orduyu yeni neslin sade beyni değil, millî mefkûrenin vecd ve heyecanı ile yanan ruhları sevk etmiştir. Eski fen, eski terbiye iflas etmiştir.”

Peyam-ı Sabah Dilini Değiştirir Gibi

Falih Rıfkı'nın bu ileri görüş ve iman dolu yazısını okuduktan sonra, millî kuvvetleri çapulcu olarak ilân edenlerin hâla fikirlerinde ısrar edip etmediğini elbette merak ediyorsunuz.

Gene “Peyam-ı Sabah”ı açıyoruz. Gazete, hep Yunan tebliğleri üzerinde mütalâalar ileri sürüyor, fakat kelimeler çok ustalıklı kullanılmakta, sakal da bıyık da korunmaya çalışılmaktadır.

“Bu kanlı muharebenin ne zaman biteceği hakkında tabî buradan tahminlerde bulunmak doğru değildir. Esasen Anadolu tebliğlerinin fıkdanı ve valmi düşman tebliğlerinin elde bulunması vaziyet hakkında hakiki bir fikir peyda edilmesine manidir.”

Ali Kemal'in “En kestirmesi ve en doğru yol” başlıklı makalesi, bir bocalama havası içinde yazılmış olduğunu göstermektedir. Rivayetlerin muhtelif olmasına rağmen Anadolu'da harp ateşinin yeniden tutuştuğunu kabul eden muharrip “Mamafih velev bir parça geç olsa da Ankara erkânı ancak harp tariki ile sulha erebileceklerini sürekli ve muvaffak bir taarruzdan sonra Yunanistan'ı yola yatrabileceklerini anladılar, öyle umarız ve sanırız.

Fakat şu mülâhazayı da kaydetmekten çekinmeyiz ki, itikadımızca, bu milletin varlığı ile böyle oynamak en büyük siyasetsizliktir. Biz, dürendiş olaydık bu ihtilafı siyasetle çoktan fasledebilirdik.”

Bu iki paragraf gösteriyor ki Ali Kemal ilk defa, hem nalına hem mırına yolunu tutmayı muvafık bulmuştu.

31 Ağustos günü bütün gazeteler birinci sahifelerini baştan başa büyük zafer haberlerine tahsis etmişlerdi. Vakit, birinci sahifesini kaplayan en büyük harflerle şu haberi neşrediyordu:

“Dün akşam aldığımız malûmata nazaran taarruzumuz gittikçe inkişaf etmekte ve iyi semereler vermektedir. Afyonkarahisar cephesindeki Yunan kuvvetleri arasında büyük bir şaşkınlık hüküm sürmektedir. Yunanlılar şehri tahliye ettikten sonra Afyonkarahisar’ın 15 kilometre kadar garbinde yerleşmek istemişlerse de burada da tutunamamışlar ve şimendifer hattını takiben Uşak istikametinde ricat hareketine devam etmişlerdir. Bu kıtanın Afyonkarahisar’dan 60 kilometre mesafeye kadar çekildiği tahakkuk etmektedir. Yunanlılar burada vaziyetlerini ıslah için Trakyadaki kuvvetlerini alelâcele sevk etmektedirler. İlk taburun dün İzmir’e vasıl olduğu haber alınmıştır. Mamafih bu kuvvetlerin vaziyeti ıslah etmesi ümit edilmektedir.

Yunan Askerleri Cepheden Kaçıyor

Gene Vakit’in aldığı bir haber şu idi:

“Afyonkarahisar cephesindeki Yunan ordusunda panik baş göstermiştir. Aylardan beri sulhu bekliyerek hareketsiz duran Yunan kıtaatı birdenbire vuku bulan bu taarruzumuz üzerine şaşırarak silâhlarını atmış ve firar etmişlerdir. Bu cephede bulunan Yunan fırkalarından birinci ve on ikinci fırkalar hemen kâmilten dağıtılmıştır.”

Atina’da Patris gazetesinin yazdığı bir havadis de Vakit’in bu haberini teyit etmekte idi. Patris, Yunan ordusunun ilk hatlarındaki kuvvetlerin harbi kabul ettiklerini, rediflerin muharebeye iştirak etmediklerini yazmakta idi.

Londra ve Paris’ten gelen haberler, doğrudan doğruya cepheden alınmış haberler olduğundan daha çok mühimdi. Bu haberlere göre taarruzumuzun gittikçe şiddetlendiği ve Yunanlıların çevrilmek tehlikesine maruz bulduklarını bildiriyordu.

Yunanlıların 14 Ayda Yaptıkları Tahkimat Nasıl Yıkıldı?

İstanbul'da çıkmakta olan Rumca Teologos gazetesi, Yunanlıların şaşkınlığını gidermek için şöyle diyordu:

“Yunan ordusunun kuvvetleri Afyon cephesinde toplanmıştır. Bundan birkaç ay evvel Rum Cemiyeti edebiyesinde Amerika harp muhabiri tarafından verilen konferansta hazır bulunanlar, mumaleihin Afyonkarahisar etrafındaki sun'i ve tabii müstehkem mevkiilerin zaptedilemez olduğunu ve 14 aydan beri Yunan ordusunun o muntıkada yaptığı tahkimatı ne büyük bir talâkatle tasvir ettiğini hatırlatırlar”

Fakat Zırva Tevil Götürmüyordu

Vakit gazetesi 31 Ağustos tarihli sayısında Bursa'dan İstanbul'a Rum muhacirleri gelmeye başladıklarını da haber veriyordu.

İstanbul'a gelen Rum muhacirler, tehlikenin gün geçtikçe artmakta olduğunun en büyük delili idi.

Yunanlılar 30 Ağustos Tebliğini Neşredemediler

31 Ağustos günü öğleden sonra çıkan Akşam gazetesi daha çok mühim ve sevindirici haberler vermekteydi. İlk defa resmî tebliğler neşreden Yunanlılar 30 Ağustos günü sabaha kadar resmî tebliğ de neşretmemişler, ancak öğleden sonra neşretmişlerdi.

Anadolu cephesine nakledilmek istenen Yunan kıtalarından bir takımı, Tekirdağ'dan gemilere binmek istememişler ve isyan çıkarmışlardır.

Diğer bir haber de şu idi:

“Edirne Karaağacındaki 62 nci Yunan alayının ikinci tabur ikinci bölük efradından ve Bursa'nın Susıgırlık ahalisinden 309 doğumlu Nikolaiki Yuanis oğlu Dimitri ile aynı kıtadan ve Karacabey kasabasının Sinan mahallesinden 319 doğumlu Bulgarlık Nikola oğlu Todoraki İstranca hatı jandarma karakoluna teslim olmuşlardır.”

Gene Akşam'ın Atina'dan aldığı bir haber:

“Dün bütün gece her sınıf halktan mürekkep birçok gruplar, Harbiye Nezareti etrafında toplanmışlar ve bütün geceyi orada geçirerek cephedeki hadiseler hakkında bir tebliğ ve yeni malûmat beklemişlerdir.

31 Ağustos tarihinde Rum konsoloshanesi, bütün Rumca gazetelerine bir tamim göndermişti. Bu tamimde, taarruzun hafiflemiş olduğuna dair telgraflar yudurmalarını emretmekte idi.”

Yunan Parası Süratle Düşmeğe Başladı

Tevhid-i Efkâr gazetesi de millî zaferi diğer Türk gazeteleri gibi büyük ve çok şatafatlı başlıklarla gösteriyordu. Tevhid-i Efkâr gazetesi şu mühim haberi neşrediyordu:

“Kahramanlarımızın Yunan ordularına dahiyâne ve arslanca indirdikleri darbe dolayısıyla dün Galata borsasında müthiş bir heyecan vardı. Birkaç günden beri 70 ve 73 kuruş arasında dolaşan drahmi dün sabah 70 kuruştan açıldıktan sonra öğleye doğru 66’ya düştü. Öğleden sonra, düşme süratle devam ederek 65 ve Eskişehir’in sükûtu ve Yunan ordusunun uçuruma doğru yuvarlandığı haberi üzerine bir aralık 63 kuruşa kadar düştü.”

Gene aynı gazete, havadisini şu satırlarla bitirmekte idi:

“Dün Rum sarrallarının elinde bir oyuncak haline inmiş bulunan istikrarı dahilî tahvilâtı da birden bire yükselerek 19, 20 nihayet 21 liraya kadar fırladı”.

Falih Rifki'nin Makalesi

Falih Rifki'nin kelimeleri zafere koşan Türk askerleri gibi şahlanmış Hacı Anesti makalesi, işte bu 31 Ağustos günü Akşam gazetesinde çıktı. Sansürün delik deşik bir hale getirmesine rağmen makale bize bugün de 30 Ağustos zaferinin heyecanını vermektedir.

“Yunanlıların topu, tüfeği, süngüsü, kılıcı bizim derilerimizden bile geçmez, fakat başka silâhları var ki tâ canımıza dokunur, bu silâhları palavra ve küstahlıktır. Bu silâh hatta bizi öldürebilir. Rum gazetelerinde İskenderin adı gibi mukaddesleşen kunduracı ve meyhaneci isimlerini işittiğimiz vakit içimize bir tiksinti çöküyor. Dikkat ediyorum, sevincimizde de bir acılık var: Afyonkarahisar’ı aldığımız için seviniyoruz, fakat Hacı Anesti’den aldığımız için bu sevinç yarı acı gibi bir şeydir. Zamanın bize en büyük zulumü şu oldu ki istiklâl, ihtilâl gibi mukaddes bir kavgada düşmanımız küffümüz değildir. Bu harbe artık tedip ve tenkil sıfatlarını vermek istiyorum.

Geçenlerde Ankara'da söylenen nutukta şu fıkrayı görmüştüm: "Bir arslan güneşe karşı, sessiz ve azametli yatar. Yanında, boyuna etini ko-parmak için üstüne hücum eden bir köpek var. Arslan sustukça köpek dişlerini daha ziyade sokuyor. Nihayet arslan pençe atarak soysuz köpeğin kemiklerini kırmış ve güneşe dönerek demiş ki:

— Ey güneş, sen benim bir köpek öldürdüğümü görecektiydin? Fakat pençelerimi bu pis kanla lekelememiş olsaydım diyeceklerdi ki bir köpek bir arslanı öldürdü!" Biz Avrupa'nın en büyük (sansür) arkadan vuran gibi toprağımıza girdi (sansür) geçenlerde gene bu küstahlardan biri Metaksas Türk elçisine cevap olarak Matin'e gönderdiği bir mektupta: "Ordunuzun kuvvetinden bahsediyorsunuz, halbuki kırk bin askerimizi Trakya'ya geçirdik, taarruz etmek değil, yerinizden kımlıdadığınız yok!" diyordu. Bu mektuba İsmet Paşa 27 tebliği ile cevap verdi.

Haci efendiler, Metaksas efendiler, yeryüzünde şarka benzer bir şöhrat buldularsa o da, velev tepilmiş olarak, bizimle harp etmiş olmalarındadır. Avrupa'ya atfetmek istemediğimiz en büyük hakaret de budur. Fakat güneşe karşı dönerek biz de arslanın sözünü tekrar edemez miyiz? Ya harp etmeseydik tarih ne diyecekti?"

Ali Kemal Ne Diyordu?

31 Ağustos günü Peyam-ı Sabahçı Ali Kemal de zaferi alkışlamak cesaretini göstermişti. Kanaate hürmet lâzım geldiğini binbir dereden su getiren izaha çalışan Ali Kemal, eski kanaatlerinden dönmediğini söylemek gibi bir medenî cesaret (?) de gösterdikten sonra şöyle diyordu:

"Umarız ve dileriz ki bu muvaffakiyetler tevali eyler, sade Afyonkarahisar ile kalmaz, Eskişehir, Kütahya, Bursa vesaire istirdat olunur, hatta olunmalıdır da. Çünkü bu Türk yurtlarını gene o düşmana kaptıran, veren Kuvâ-yı Milliye olmadı mı?"

Hadisat böyle tahakkuk etse de zanneder misiniz ki biz kanaati siyasetimizi değiştireceğiz."

"Mamafih lâyuhtilik iddiasında değiliz. Biz de içtihadımızda diğerleri gibi yanılabiliriz ve efkâr ve e'falimizden o nisbette mesul olabiliriz, ancak şu hak ve hakikatı nazarı insafa arz ederiz ki kanaati vicdaniyemizi iptidandan intihaya kadar hiçbir zaman değiştirmedik, asla küçük, büyük hiçbir menfaate kurban etmedik."

Artık 9 Eylül'e doğru gidiyoruz. Akdenizimizin incisi kahraman İzmir'i hürriyete kavuşturacak güne doğru...

Mustafa Kemal, ordusuna "İlk hedefiniz Akdeniz" demiştir. Bu vatan uğrunda insanlığın en korktuğu ölümü bile istihkar edenler onbinlerle mania tanımadan ileri daima ileri atılıyorlar...

Fakat bütün bunlar cephede olan hadiseler.. İstanbul ve cephe gerisi hâlâ heyecan içinde.

İşgal altındaki İstanbul'un hürriyeti elinden alınmış, fakat kalpleri ile Mustafa Kemal'e bağlanmış gazeteler, gözleri kararmışçasına yazıyorlar.

Yunan Askerleri Silâhlarını Atarak Kaçıyor

Tevhid-i Efkar, hususî surette elde ettiği haberleri şaha kalkmış Mehmetçiklerin hücumlarını canlandıran tablolar arasında şu satırlarla vermektedir:

"Afyonkarahisar'ı garbindan meydan muharebesi aynı hakla muzaffariyetle neticelenerek düşman ricat eylemiştir. Yunan askerlerinin bir kısmı, bilâ müdafaa silâhını atarak kaçmaktadır.

Eskişehir mıntıkasında (Söğüt) ve (İnönü) istirdat edilmiştir. Düşman (Kütahya) nın da müstacelen tahliyesine başlamıştır. (Afyonkarahisar)ında, (Eskişehir), (Dumlupınar) da ve (Bilecik) de düşmanın verdiği zayıat binleri mütecavizdir.

Yeniden 17 top, 45 mitralyöz, 75 vagon harp malzemesi, 1300 beygir iğtinam edilmiştir.

Not: Bu haberler, İzmit'te resmi tebliğden evvel yine resmî surette inişar eden haberlerdir ve mümkün olduğu süratle matbaamıza yetiştirilmiştir."

İstanbul'daki Yunanlılar Korku İçinde

Tevhid-i Efkar gazetesi, artık Yunan resmî tebliğlerinin de neşredilmekte olduğunu, bu yüzden İstanbul'daki bütün Yunanlıların korku ve heyecan içinde çırpındıklarını yazdıktan sonra Mudanya'ya boş vapurlar gönderildiğini de bildiriyordu ki bu, Anadolu'nun hakiki durumunu açıklamakta idi.

Yunan Ordusunda Şaşkınlık

Vakit, Yunanistan'dan İzmir'e gönderilen kuvvetlerin cepheden kaçan sürüleri karşılamaktan başka bir şey yapmadığını yazıyor ve yazısını şu satırlarla bitiriyordu.

"Anadolu'dan Trakya'ya geçirilmiş olan kuvvetlerin tekrar Anadolu'ya iadesi meselesine gelince, bu da gülünç bir şaşkınlık eseri olduktan başka pek geç kalmış bir tedbirden ileri gidememektedir."

İstanbul'a gelen Yunan muhacirleri, Bizans topraklarını elde etmenin gururu içinde yaşayanları öyle bir sükûtu hayale uğratmıştı ki, işgal ordularını, artık Türklere reva gördükleri muameleyi bırakmışlardı.

Bir İngiliz Neferinin Jesti

Sarıyer'de oturan bir Türk oturduğu yerden bir ara bir ihtiyacını gidermek için kalkmış, tekrar dönünce, yerini iki İngiliz neferinin işgal ettiğini görmüştü. Bu pehlivan kılıklı Türk, İngiliz el işareti ile yerini terketmesini anlatınca İngiliz, eski bir alışkanlıkla boks vaziyetini almıştı. Bunu gören Türk, yaradana dayanarak şöyle bir gerinmiş ve bütün vapur halkını ayaklandıran öyle bir tokat aşkretmiş ki, İngiliz neferi üç dört defa yerinde döndükten sonra kanapelerin önünde yığılivermiş. Türk ikinci neferin de kendisine hücumunu beklerken hiç beklenmeyen bir hadise ile karşılaşmış. İkinci nefer, cebinden çıkardığı kocaman bir çikolatayı uzatmış ve:

—Bravo demiş, arkadaşşıma güzel bir ders verdiniz.

Anadolu'da Mehmetçiğin verdiği ders de bütün dünyaya yayılmıştı.

Evet, 1 Eylül günü bütün dünyanın gözü Anadolu'da idi ve Türk zaferinin önü alınmaz olduğuna bütün dünya inanmıştı.

Anadolu Zaferini Tekzip Eden Türk Gazetesi

Sevgili okuyucularım, şu satırları hangi gazetenin yazdığını kaydetmeden yazıyorum:

Hususî telgraf geldiği doğru mu?

Türkçe gazetelerden biri güya aldığı "hususî telgrafname" ye izafetle bazı malûmat vermekte idi. Anadolu ile İstanbul arasında hususî telgrafname teatisine ve telgrafnamelerin de Posta ve Telgraf Müdüriyeti Umu-

miyesi'nden başka bir vasıta ile gelmesine imkân bulunmadığı cihetle müdüriyeti mezkûre nezdinde sureti mahsusada tahkikat icra eyledik. Müdüriyetin en ziyade sahibi salâhiyet birrûknü bu bapta istizahımıza cevaben:

“Telgraf ne alıyor ve ne de veriyoruz” demiştir. Şu hâle nazaran bu kabil telgrafnamelerin kendilerine izafe olunan hususî mahiyeti haiz olmadıkları meydandadır.”

“Türk gazetelerin” diye başlayan bu satırlar, gene bir Türk gazetesinde çıkıyordu. Ne hazin ve daha hazini, daha acısı, daha korkuncu, bu gazete, Anadolu'nun zaferlerini tekzip ediyordu.

Millî ordunun kahramanı hakkında zaman zaman aleyhte neşriyat yapan Fransızca İstanbul bile, durumu uzun uzun tahlil ettikten sonra şöyle diyordu:

“Yunan Erkânı Harbiye-i Umumiye Reisi Oksallaktilos'un beyanatından da anlaşıldığı üzere Yunanlıların yakında kendilerini toplamaları muhtemel değildir. İşte bugünkü vaziyet böyle görünüyor.”

“Bu kubbede hoş bir sada”yı niçin söylemişler, bilmiyoruz, ilim, sadaları gök kubbe boşluğunda toplayabildiği gün, belki “hoş” ve “nahış” sadalar bir şeyler ifade edecek. Bugün geçmişi satırlarda canlandırabiliyoruz. Gazete sütunlarındaki cümleler canlanıyor, satırlar şekilleniyor ve 34 yıl gerinin heyecanını yaşıyoruz.

Haci Anesti'nin İtirafı

Tevhid-i Efkâr'ın 2 Eylül 1922 tarihli sayısı:

“Dumlupınar'da şanlı bir zafer kazandık” manşeti ve altında “Haci Anesti” imzasını taşıyan resmî tebliğ:

“İzmir ve Eskişehir cephelerinde sükûnet”.

“Cenup grubu: Kıtâatımız ricatlerine devam ve düşman tarafından ciddî bir takibe maruz kalmaksızın Uşak'ın şarkındaki noktaya vasil olduk.”

Başka bir havadis:

“Pire limanındaki zırhlarla nakliye gemilerinin İzmir'e gitmeleri emri verilmiştir.”

Düşmandan Alınan Ganimet

Şimdi kendi resmî tebliğimizi okuyalım:

“Uşak istikametinde ilerleyen kıtalarımız düşmana 100’ü mütecaviz otomobil ve miktarı henüz tespit edilemeyen askerî malzeme terkettirmiştir.

Mağlûben çekilen düşman köyleri kâmilen Dumlupınar’ı kısmen yakmış ve köylerdeki ahaliye enval fecayi icra etmiştir.”

Peyam-i Sabah’a atılan tokat

Tevhid-i Elkâr, Peyam-ı Sabah gazetesine de “Sabah’ın bir terbiyesizliği” başlığı altında cevap veriyor. Sabah, telgraf hatları hiçbir haber getirmediği halde birçok gazetelerin Anadolu’dan haber almaları mümkün olmadığını ve alınan haberlerin uydurma olduğunu yazıyordu.

İşte Sabah’a verilen cevap:

“Sabah paçavrasının zannettiği gibi İzmit’ten buraya telgraf gelmiyor, haberler buraya hususî vesaitle bir iki gün sonra geliyor. Sabah gibi işi gücü şu mühim zamanlarda Mücahede-i Milliyemize hıyanetten ibaret olan gazetesi bizim ne vasıta ile Anadolu’dan haber aldığımızı akıl erdiremezse mazurdur.”

Düşman Ordusunun İkiye Bölündüğü Haberi

Ve bu tokattan sonra İzmit’ten hususî vasıta ile aldığı haberleri birinci sahifesine dolduruyordu. Bu haberlerin yalnız başlıklarını alıyoruz:

“Askerlerimiz Uşak’a dahil olmuştur. Düşman Bursa’yı tahliye ediyor. Kocaeli grubumuz taarruza başladı. Yunan kumandasının mütareke talebi reddedildi. Bütün cephelerimizde taarruz devam etmektedir. Düşman ordusu bozgun halindedir. Üç Yunan fırkası tecrit edilmiştir. Düşman ordusunu ikiye böldük. Uşakta düşman taarruzları kahkaharî bir hezimete uğradı. Atina’nın yalanına kimse inanmıyor. 400 kilometrelik bir cephede taarruz ediyoruz.”

İstanbul’a Gelen Rum Muhacirlerin Anlattıkları

Vakit, Türk ordusunun hedefini açıklıyordu.

“Dumlupınar muzafferiyeti Yunanlıların bellerini büktü. Düşman İzmir yolunda.

İstanbul dün bir tek kalp gibi çarptı. Zafەرlerimiz Londra'dan da teyit ediliyor..."

Vakit, Bursa'dan kaçan Rum muhacirlerle konuşmaya muvaffak olmuştu. Haberi aynen alıyoruz:

"Evveldi gün Apustolos vapuru ile şehrimize gelen Rumlarla bir muharririmiz konuşmuştur. Gelen muhacirler, Rum patrikhanesinin aldığı tedbirlerle etrafla temas ettirilmemekte iken bir tanesi akrabalarını görmek bahanesiyle müsaade alabilmişti. Mudanya'da bakkallık eden bu mültecinin adı Bodostur. Bakkal cenablarının anlattığına göre taarruz hakkındaki haberler Bursa ve oradan Mudanya'ya Ağustos'un yirmi yedisinde vâsıl olmuştur. Bu haberlerin iyi olmadığını gören halk korku ve heyecan içinde Yunanistan ve İstanbul'a hareket etmek için hazırlığa başlamışlardır. Mahallî Yunan idaresi bu hareketin önünü pek güçlükle almış, ancak gideceği yerde akrabası olanlara seyahat müsaadesi vermiştir. Cepheden fena haberlerin gelmesi üzerine dahilde bile seyahat menedilmiştir. Bu adam, Mudanya önünde altı boş geminin beklediğini söylemiştir."

Düşman Cephane ve Mühimmatını Yakıyor

Akşam gazetesi, Türk ordusunun indirdiği darbeyi artık açıktan açığa ilân ediyordu:

"Kahraman ordumuz mağlûp Yunan kıtaatının kısmı küllisini imha derecesinde bir hezimete uğratmıştır. Bu kıtaattan Uşak'a kadar ricat edebilen kısım, ancak düşman bakıyyetüssüyüfudur. Düşman Uşak'ta bulunan cephane, erzak ve mühimmata ateş vermiştir."

2 Eylül tarihli Yunan tebliği Türk ordusunda 50 tayyare ve 7 tank bulunduğunu ve 10 bin süvarinin hücum etmekte olduğunu bildiriyordu.

Artık İstanbul gazeteleri her türlü imkândan faydalanarak cephe haberlerini alabiliyorlardı. Gazeteye hayırlı bir haber ulaştırabilmek için günlerce yol alıp İstanbul'a gelenler vardı. Diğer taraftan İstanbul gazeteleri, birçok, gizli yollardan cepheye ulaştırılıyor ve bu haberler, kan ve barut kokuları arasında zafere koşan Mehmetçiklere manevî bir kuvvet oluyordu.

Esir Edilen Yunan Generalleri

3 Eylül tarihli Vakit, artık sesleri kısılmış Yunanlıların kalplerini parçalayacak haberler neşrediyordu:

“Kahraman ordumuz Kütahya ve havalisini işgal etmiş ve Yunan ordusunun hattı ricatını kesmiştir. Elyevm Yunanlılar dağlık arazide menzil teşkilâtından mahrum bir halde bulunmaktadırlar. Cenabı Hak'kın muaveneti ile Yunan ordusunun kâmilen imhasına intizar edilmektedir.

Diğer taraftan Yunan ordusundan külliyetli miktarda esir ve ganimet alınmıştır. Esirler arasında birçok ümera ve generaller vardır. İğtinam edilen topların sayısı yüzlere balığ olmaktadır. Yunanlılar kaçarken bütün ağılıklarını bırakmaktadırlar. İzmir'e her taraftan yaralı taşınmaktadır. Dün aldığımız mevsuk haberlere göre Yunanlılar Bursa'yı boşaltmaya başlamışlardır. Mudanya'ya birçok vasıta toplanmıştır.”

Yunanlılar Mağlubiyeti Gizlemeğe Çalışıyorlar

“Yunanlılar sansürü şiddetlendirmişler ve cephe vakalarını gizli tutmaya başlamışlardır. Diğer taraftan Çatalca cephesinden kaçan Yunan neferleri jandarmalarımıza sığınmaya başlamışlardır.

Ahali Bankalara Hücum Ediyor

3 Eylül tarihli Akşam'dan:

“Birçok Yunan fırka kumandanları esir edilmiştir. Cephelerin çözümlmesi üzerine İzmir'de ahali bankalara hücum etmeye başladı. Son Yunan tebliği ordunun cepheyi kısaltmak için geri çekilmekte olduklarını itiraf etmektedir”.

Falih Rifki'nın Makalesi

Harb-i Umumi'de ordumuzun en yüksek makamlarında bulunan bir zat, taarruzun ilk günlerinde bize dedi ki: “Düşmana teşekkür ediniz!” Evvelâ anlamadık, izah etti:

—Eğer düşman sebep olmasaydı, Anadolu taarruz eden bu orduyu belki yarım asırda vücuda getiremezdik.

Bu mülâhazanın gün geçtikçe kıymetini daha iyi takdir ediyorum. Mütarekenin ilk günlerini düşününüz. Ordu namına parçalanmış, dağılmış, maddî ve manevî perişan bir iskelet vardı. Matbuat, beş altı sene beş altı cephede Türk tarihinin en büyük şartlarını halkeden bu ordunun hatıralarını unutmuş gibiydi. Öyle zannediyordu ki... Her zaferimiz ancak bizi büyük mağlûbiyete daha ziyade yaklaştıran bir merhale olmuştur. Mütareke ve sulh, bu zaferin birer tecziyesi hükmünde idi. Hava, hezime-

tin bütün zehirleriyle işbâ halinde idi. Kendimizden ümidi kesmiştik. Çok şükür ancak beş altı ay devam eden bu hercümerç arasında istiklâl değil, (burada sansür satırlar çıkarmıştır).

O zamanlar Türk topraklarını bize müstakil bir devlet halinde terkedilen bir sulh imza etmiş olsaydık, bugün, bu zaferlerden sonra arzu ettiğimiz sulhu elde etmiş olacaktık. Fakat o sulhun, bu sulh kadar değeri olmayacaktı. Maddeleri aynı olan bu iki sulhun manevî farkı nedir?

Zira o günkü sulh, münhezim bir millete, (satırlar sansür tarafından çıkarılmıştır).

Anadolu mücahedesini yalnız maddî zararlarını görenler, bu mücahedenin mânen bu milleti ne korkunç bir âkıbetten kurtardığını düşünemeyenlerdir.

“Düşman acele etmeseydi, yalnız yukarıda bahsettiğimiz zatın dediği gibi, şarkın en kuvvetli ordusu mertebesine çıkan böyle bir ordumuz değil, kuvvetine ve istikbaline iman eden bir milletimiz de olmayacaktı. Mağlûbiyetin ertesi günü velev Misak-ı Millî sulhundan daha iyi bir sulh imza eden Türk milleti ile, hattâ bunca maddî zarardan sonra, Misak-ı Millî sulhunu fetheden Türk milleti arasındaki (onbeş satır kadar sansür tarafından çıkarılmıştır) gözüyle görmesi, eliyle tutması lâzımdır. Anadolu'daki kanlı imtihan millete bu itikadı verdi. Mücahedemize yalnız zararlarımızın telâfisine çalışan basit bir harp gibi değil, bize İzmir'den, Edirne'den daha lâzım olan manevî istinatgâhlarımızı kurtarmış, her türlü harpten mukaddes bir gaza gibi bakmalıyız.”

Falih Rıfki hâlâ esaret altında yaşayan bir şehir halkına Türk toprakları hâlâ kanımızla yıkanırken bu askerî zaferin yüksek mânâsını cesaret ve celâdetle anlatırken, Ali Kemal Peyam-ı Sabah'ta ayak diremekte devam ediyordu:

“Evel ve âhir, fırsat düştükçe arzylediğimiz gibi biz de bu kanaatteyiz, ilme, vukufa, tarihe istinat eden ve tecrübelerle teeyyüt eyliyen kanaatimizi elbette bugün değiştiremeyiz. Ancak pek tabii değil midir ki velev içtihadımız ve rızamız hilâfına olsun, bu milletin sevkedildiği böyle bir gazadan yine muzaffer çıkmasını bütün kudreti kalbimizle, varlığımızla isteriz. Çünkü mazallah o zafer de olmazsa, zararımız, zayıyatımız pâyansız olur”.

“İşte üç seneden ziyadedir Anadolu'yu al kanlara boyayan bu mücahededelerimizden hiçbir zaman mülken, fiilen bir fayda göreceğimizden

emin değiliz, fakat muzaffer olursak ziyanlarımızı bir derece azaltacağımızdan yeni bir hasara uğramayacağımızdan ümitvarız.”

Yunan ordusunun çorap söküğü gibi sökülüp gideceğine dünya inanmıyordu. Dünya inanmıyordu ama, Türk milleti inanıyordu ve bu zafer, işte bu inanışın zaferi idi. Türk milleti kurtuluşa inanmasaydı, bunca kan akıtmaz, senelerce bu felakete göğüs germezdi. Ve en nihayet eli kalem tutan Türk gazetecileri de bu zafere inanıyorlardı, ve inanmasalardı, süngü, dipçik ve ölüm korkusu altında, günlerdir bu sahilelerde okuduğunuz, yazıları yazamazlardı.

Her gün yeni bir zafer haberi gelmeğe başladığı Eylül 1922 günleri, gene aynı tehditler de vardı, İstanbul gene esaret altındaydı, fakat artık Türk gazetecileri kendilerini hürriyet ve zafere kavuşmuş olarak kabul ediyorlardı.

Asım Us'un Vakit'teki Makalesi

Sansür, birçok satırlarını çıkarmış olmasına rağmen Mehmet Asım (Asım Us) Vakit gazetesinde “Ceza saati” başlığını taşıyan başmakalesinde şöyle diyordu:

“Türkler hiçbir vakit ümitlerini kesmedi. Bu âlemde bir adli ilâhî olduğu şüphesizdi ve herhalde bu adli ilâhî tehhür etse bile bir gün tecelli edecek, Yunanlıların cellât ve kundakçı ordusunun cezasını verecekti. Allaha çok şükür ki dört gözle beklediğimiz adli ilâhinin tecellisi hulûl etti. Millî ordu taarruza geçti ve Yunan ordusuna Afyonkarahisar'ı, Dumlupınar, Eskişehir ve Uşak havalisinde birer müthiş ceza darbesi indirdi.

“Onlar fırsat buldukları şehirleri köyleri yaktıktan sonra otomobillere ve trenlere binerek ordumuzun takibinden, yeni cinayetlerin cezasından kurtulacaklarını hesap etmişlerdi. Lâkin hakikati hâl hiç de onların tahmin ettiği gibi değildir, millî ordunun plânı Yunan cinayetlerinin tamamen cezasını verecek bir şekilde tertip edilmiştir.”

Zengin Rumlar İzmir'den Kaçıyor

O gün Vakit gazetesinin birinci sahifesindeki yazı başlıkları şunlardı: “Kahraman ordumuz düşman kuvvetlerinin hattı ricatini kesmek üzeredir. Üç fırkalık bir düşman kuvveti dağlık araziye atılmıştır ve burada kısım kısım esir edilmeğe başlanmıştır. Bir Yunan fırkası kâmilen imha ve kumandanı mecburen esir edilmiştir. Anadolu'nun düşmandan temizleneceği

günler yaklaşmıştır. Eskişehir'in istirdadı teyyüt etti. İzmir'de muhaceret başladı. Zengin Rumlar şehri terketmektedir. Kıtalarımızın dün saat 11'de Bursa'ya girdiği şayi olmuştur."

4 Eylül günü İstanbul baştan başa donanmıştı. Gazetelerin verdiği bu haberlerden sonra artık halk da coşmuş, işgal kuvvetlerini tanımaz olmuştu.

Seyyid Ahmet El Sunusi'nin Telgrafı

4 Eylül tarihli Vakit gazetesi, o zaman millî kuvvetlerin muvaffakiyetini canı gönülden dileyen ve bu uğurda çalışan bugünkü Libya hükûmdarının pederi Seyyid Ahmet Elşerif Sunusi'nin Urfa'dan Mersin Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne gönderdiği bir telgrafı neşrediyordu. 6 Ağustos tarihini taşıyan telgrafı, İstanbul'da ancak 4 Eylül günü alınabilmişti. Telgrafın taşıdığı mana cidden Türklüğün kalbini fethedecek mahiyette idi. İşte telgraf:

Hükûmeti hazıramızın istiklâli tammı ve âlemi İslâmın refah ve saadeti üzerinde muhik davamızı kazanmak ve mukaddes topraklarımızı düşmanın mülevves ayağından tathir etmek maksadıyla fedayi can eden kahraman ordumuzun üçüncü senei devriyesine müsadif olan iyd'i gazanızı tebrik eder ve bu iyd hürmetine pek yakın zamanda düşmanlarımızın mukaddes vatandan tarda muvaffak olacağımızı tebşir eder, muvaffakiyetinize dua eylerim".

İstanbul Rumları Duaya Çağrıldı

Tevhid-i Efkar gazetesi son dakikada aldığı bir haberi neşrediyordu. Buna göre Atina'da başlayan isyan genişlemiş, hükûmetle muhalifler çarpışmaya başlamışlardı.

Tevhid-i Efkar'ın verdiği bir haber de şu idi:

Başpapaz Meletyüs'ün tavsiyesi üzerine dün umum Rum kiliselerinde Yunan ordusunun muzafferiyeti için dualar okunmuştur.

4 Eylül 1922 tarihli Akşam gazetesi en baş sütununa Mustafa Kemal'in büyük bir fotoğrafını koyduktan sonra şu mühim haberlerini neşrediyordu:

Yunan kabinesi nihayet istifa etti. Atina'dan bildirildiğine göre, Proto Popodaki -Gonaris- Stratos kabinesi istifa etmiştir. Sansüre rağmen gazeteler havadisi neşretmişlerdir.

Yunan Ordusu Perişan Kaçıyor

Akşam gazetesinin makineye verilirken aldığı haberler de şunlardı:

“Yunan cenup ordusu hemen kâmilen mahvolmuştur. Yunan harp cephesinin gerisinde bulunan Yunan kıtaları silâhlarını bırakarak kaçıyorlar. Nihayet İzmir’e giriyoruz”.

“Son dakikada İzmir’den aldığımız bir habere göre bugün Anadolu’da ordumuza karşı duracak bir düşman kalmamıştır. Esirlerin miktarı namütenahidir. Bundan birkaç gün evvel devletlerin müdahalesini rica eden İzmir Valisi Estrakiyadis, ecnebi devlet konsoloslarını içtimaya davet ederek şehre sığınan Yunan firarilerine karşı şehrin asayişini temin edemediğini beyan eylediğinden bu sabah limanımızdan müttefik donanmalarına mensup harp gemileri İzmir’e doğru hareket etmişlerdir. Asker kaçakları bu gemilerle Yunanistan’a gönderileceklerdir.”

Necmeddin Sadak’ın Makalesi

Akşam’da rahmetli Necmeddin Sadak’ın neşrettiği makale:

“Çatalca’ya getirilen Yunan askerlerinden biri, payitaht kapılarını bekleyen bir jandarmamıza: “İstanbul yolu nerededir?” diye sordu. O gündenberi İstanbul’u uzaktan bile görmiyen Yunan askerleri, şimdi, Anadolu’nun ıssız dağlarında, vahşi ormanlarında başka şehrin yolunu arayarak deli gibi koşuyorlar. Üç sene evvel o yollardan etrafa alev ve dehşet saçarak her nasılsa bir kere geçen o fistanlı erkek sürüleri yalçın kayalardan, dik ağaçlardan, batan ırmaklardan soruyorlar: İzmir’in yolu nerededir?”

Kaçınız, kaçınız! Arkanızdan Türk geliyor. Fakat İzmir yolu artık size kapanmıştır.

Size firar ve hicap yollarını kapayan dağlar, taşlar bile sizden davacıdır. Davanız görüldü. Türk ordusu sizi idama mahkûm etmiştir. Kanlı bir siyaset meydanına dönen Anadolu’da yeşil ovalar, karanlık ormanlar, yüksek ve karlı tepeler sizin idamınıza şahit ve seyirci olacaktır. Nafile aramayınız, arkanızdan gelen intikam ilâhesidir, önünüzde size güzel İzmir’in yolunu kapayan da ezeli adalettir.

“Erkete! Erkete!” kaçınız, fakat gittiğiniz yer, üç sene evvel kana boyadığımız İzmir rıhtımı değil, ardı arkası gelmiyen bir ölüm vadisidir.”

Vakit gazetesi, 5 Eylül tarihli sayısında şu haberi veriyordu:

“Atina Patris— (Politika) gazetesinin haber aldığına göre, Hükümet, Yunanistan’ın askerî vaziyetini İngiltere hükümetine izah etmek için Londra’daki Yunan maslahatgüzarına emir vermiştir. Yunan maslahatgüzarına, Yunanistan’ın Asya’yı suğradaki ekalliyetleri himaye için müttefik devletler tarafından aldığı vekâleti terketmek mecburiyetinde bulunduğunu sureti sariha ve vazihada tebliğ edilmesi emrolunmuştur. Yunan maslahatgüzarı bunların diğer müttefik devletlere tebliğini İngiltere hükümetinden rica etmek emrini de almıştır.”

Cephe Haberleri

Düşmanın cenup grubu kâmilin inhilâl etmiştir. Şimal grubu ikiye ayrılmış, bir kısmı dağlık araziye sürülmüş, diğeri Bursa istikametinde hareket üssünden tecrit edilmiştir.

Vakit, “Hedefiniz Akdenizdir, ileri!” emrini bugün neşrediyor ve: “Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin ordulara hitaben neşrettiği beyanname bu suretle nihayete ermektedir”, demekte idi.

5 Eylül havadisleri İstanbul için cidden heyecanlı olmuştur: “Bursa’dan Mudanya’ya bir süvari kolumuz girmiştir. Gönen, gönüllüler tarafından işgal edilmiştir. Ankara, düşmanın ikiye ayrıldığını teyit etmektedir.

Atina’da Kargaşalık

5 Eylül günü Beyoğlu’nda dolaşan ve gazetelere intikal eden bir haber de şu idi:

Dün Beyoğlu mahafilinde şayi olan bir habere göre Atina’da bir kargaşalık zuhur etmiş ve bir kısım ahali saraya hücum eylemiştir. Kral Konstantin’in saray erkânından dört kişi ile beraber yaralandığı veya firara mecbur olduğu söylenmektedir.

Artık gazetenin sade birinci sahifesi değil, ikinci, üçüncü sahifeleri de Çin harp haberleriyle dünya matbuatının tefsirleri ile dolmakta idi.

Yunan resmî tebliği kuşa dönmüştü: “Geri tecemmüatı hemen tazyik olmaksızın devam ediyor. Hacı Anesti.”

Fevzi Çakmak'ın Bir Telgrafı

5 Eylül tarihli Akşam gazetesi şu heyecanlı haberi neşrediyordu:

“Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa dün İstanbul'da bir makamı âliye şu telgrafı göndermiştir:

Ankara: Düşmanı mâğlûp ettik, takip ediyoruz. İmha edeceğiz.”

Yunan Gazeteleri Yunan Hükûmetine Ateş Püskürüyor

Artık Yunan gazeteleri de durumu açıktan açığa itiraf ediyorlardı. Atina'da çıkan Mefaritimisis gazetesinden Akşam şu havadisi iktibas ediyordu:

“Hükûmet gazeteleri, Anadolu ordusunun tefessüh etmek üzere bulunduğuna bizi ikna etmeğe çalıştığı sırada, Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'daki Yunan işgaline nihayet vermek için ordusuna emir verdi. Yunan ordusu, Afyonkarahisar'ı tahliye etti. Mustafa Kemal Paşa ordusunu cephemizin en can alıcı noktasında tahşit ederek Yunan milletin mukadderatiyle alâkadar bir meselenin mevcudiyetinden bizi haberdar etti. Hükûmet, küçük bir çocuk kadar bile akıl etmeyerek İstanbul'a doğru hareket blöfüyle Anadolu cephesini zaafa düşürdü. Ve bize âni surette taarruz eden Türklerin harekâtından bile haberdar değildi.

Fakat artık palyaçolar kumpanyasının mecnun kahramanları sükût etmelidir. Kostantin, besteler kralıdır.”

Kral Taraftarı Gazete de Krala Çatıyor

Kral taraftarı Embros gazetesi de şunları yazıyordu:

“Bugünkü hükûmette vicdan, ar ve hicap, mesuliyet ve vatanseverlik hisleri varsa mümkün olduğu kadar süratle istifa etmelidir. Millî siyaset iflâs etti. Millî vahdeti temin etmek için Fransa'yı kurtaran Klemanso gibi bize de hükûmeti kurtaracak bir adam lâzımdır. Bugünkü hükûmetin başta kalacağı her saat Yunanistan'ın kalbine teveccüh edilmiş bir darbe olacaktır.”

İstanbul'daki Türk Muhacirler

İstanbul'da 65 bin Türk muhacir vardır ki, bunların 17 bini Yunan ordusu tarafından yakıp yıkılan yerlerden gelmişlerdi. Akşam, pek yakında bu muhacirlerin yerlerine gönderileceklerini ve lâzım gelen yardımın da yapılacağını yazıyordu.

Akşam Gazetesi 55 Liraya Satıldı

5 Eylül günü İstanbul'da semt semt fener alayları yapıyordu. Kartal'da Akşam gazetesinin o günkü sayısı müzayedeye konmuş, 55 liraya kadar çıkmıştı. Jandarmanın nefeslerinden Hüseyin onbaşı, üstünde ne kadar para varsa hepsini vererek gazeteyi almıştı.

Ateşli Bir Makale Daha

Bugün Falih Rıfkı'nın ateşli makalelerinden birini daha okuyoruz: "İzmir'e gidiyoruz. Hayal, bu hakikatten sönüktür. Kanlı istilâ dağlara sığındı ve ormanların zulmetine kaçıyor. Halâs ordularının sesleri, bu dağların en yüksek tepelerine ve bu ormanların en kuytu köşelerine yetişiyor. Düşman ölüme kaçıyor. Ölüm. Ölüm. Geçen sene bu günlerde Ankara, Ankara diye bağırانlar için bu senenin bugünlerini ölüm Atina'dan daha munis yer me'va, mezar köy ocağından daha sıcak bir ağuştur. Zira arkadan adalet ve ceza geliyor.

İstilâ İzmir'e ayak bastığı gün Türk milleti: "Allahım bize bugünü gösterecek miydin?" diyordu, şimdi de: "Allahım bize bugünü gösterecek miydin?" diyor. O gün ağlıyordu, bugün yine ağlıyor. O gün bütün millet bir tek kalpti, bugün yine bir kalptir.

İyi ki o günkü yeis ile ölmemişiz. Zira bugünü görüyoruz, iyi ki bugünkü sevinçle ölmüyoruz, zira artık her gün bugünden daha güzel olacaktır. Bu nesil öyle bir zamanlar geçirdi ki doğduğuna lânet etti, fakat birçok nesiller bizim zamanımızda doğmadıklarına lânet edeceklerdir."

6 Eylül günü son nefesini vermek üzere olan ölünün son bir gayret göstermesi gibi Yunanlılar İstanbul'da akılların alamayacağı bir yalan uydurmuşlardı. Bu habere göre Yunanlılar mukabil bir taarruzla bir rivayete göre 7, diğer bir rivayete göre 12 ve son bir yalana göre de 30 bin Türk askerini esir almışlardı. Haber, şehir içinde bir anda dolaşmış, borsada 23 kuruş, olan drahmi 70 kuruşa çıkmıştı.

Fakat aynı gün, bütün bu şımarıkları beyinlerinden vuracak haberlerle İstanbul gazeteleri sahifelerini dolduruyorlardı.

Düşman Otomobille Bile Kaçamadı

6 Eylül günü Vakit gazetesi 31 Ağustos ve 1 numaralı resmî raporun hulâsasını neşrediyordu ki, bu rapor durumu bütün açıklığı ile gösteriyordu. Yüzlerce otomobil ve 50 den fazla top ele geçirilmişti.

Düşman otomobille kaçacak zaman bulamamıştı.

Yunanlılar Tahliyeye Başladıklarını Gizlemiyorlar

Aynı gün Paris'ten gelen bir telgraf, Yunan hükûmetinin, Anadolu'yu tahliye etmeğe başladığını ve bunu müttefiklerine resmen bildirdiğini açıklıyordu.

Vakit "Anadolu Yunan ordusuna mezar oldu" başlıklı yazısında harbin kritiğini yapıyor, zayıfın bilânçosunu veriyordu.

Tavsend'in Mustafa Kemal İle Mülâkâtı

6 Eylül tarihli Vakit, General Tavsend'in Mustafa Kemal Paşa ile yaptığı mülâkâtı neşrediyordu. Büyük taarruzdan önce yapılan bu mülâkâtı Tavsend şöyle anlatıyordu:

"Kendisini gördüğüm zaman alelâde İngiliz biçiminde dikilmiş bir elbise giyiyordu. Başında da şimdi Anadolu'da giyilen kalpak vardı. Kalpağın şu iyi ciheti vardı ki hem üniforma ile hem de alelâde sivil elbise ile giyilebilir.

Kemal Paşa'yı Türk ordusu ve Türk milleti perestiş edercesine seviyor. Binaenaleyh propagandacıların faaliyetleri Türk ordusunda ve Türk milletinde bir infial hissi uyandırmaktan başka bir tesir husule getiremiyor. İstanbul'da ahalinin yüzde doksanı Kemal Paşa taraftarıdır. Anadolu'da Kemal Paşa taraftarı olmayan bir adam yoktur. Paşa'nın verdiği emirlere herkes itaat ediyor ve onun idaresi altında millî hükûmet kurulmuş bir makine gibi işliyor.

Kemal Paşa pek ziyade merak ettiği bir mevzu olmadıkça pek az konuşur. Mükâlemenin mevzuuna merak ederse o zaman büyük bir talâkatle idarei kelâm eder. Bunu Napolyon'un 1805 senesindeki Osterliç muharebesi hakkında kendisiyle aramda cereyan eden bir münakaşa üzerine anladım. Kemal Paşa Napolyon'un 1799 senesindeki İtalya'yı istilâ harbini de ziyadesiyle beğeniyor. Bir akşam yemek yerken müşarünileyh ile aramda Napolyon hakkında bir münakaşa cereyan edeceğini bilmiyordum. Fakat o akşamki bu münakaşa üzerine her ikimiz de teslim ettik ki Napolyon'un vazettiği kuvayı harbiye bugün de el'an mer'idir.

Kemal Paşa'nın tarihî harp hakkındaki malûmatı pek vasidir. Aynı zamanda Avrupa'nın siyasetini derin bir alâka ile takip etmektedir. Müşarünileyh yalnız İstanbul'daki Mekteb-i Harbiye'den mezun iken siyaseti bu kadar derin bir alâka ile takip edebilmesi şayanı hayrettir."

Trikopis'in Esir Edildiği Bugün Duyuldu

Trikopis'in 2 Eylül akşamı esir edildiğini İstanbul 6 Eylül günü öğleden sonra öğrenmiş bulunuyordu. Akşam gazetesi bu havadisi şu satırlarla vermekte idi: "Bu sabah Ankara'dan gelen resmî haber şudur:

Yeni Yunan Başkumandanı General Trikopis ve Erkânı Harbi Miralay Tenerenis, İkinci Kolordu Kumandanı General Diminisi, Erkânı Harbiye Reisi Vaskolopulos, Levazım Reisi Petrolidi, Onüçüncü Fırka Kumandanı Kayayadis 2 Eylül akşamı Uşak civarında esir edilerek Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin karargâhlarına gönderilmiştir. Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretleri esirlerine nezaketle muamele ederek yeni Başkumandan Trikopis'i mukadderatın bu cilvesinden dolayı teselli eylemiştir."

Müthiş Zaferler

Akşam zaferlerimize "müthiş" kelimesini de ilâve ederek "müthiş zaferlerimiz" diyordu. 6 Eylül günü öğleye kadar alınan haberlere göre Eskişehir cephesinde 300 zabıt, 10 bin nefer, 300'den fazla top alınmıştı.

Harp Artık Bitmiştir

Artık bütün dünya ajansları, Yunanistan'ın Anadolu'yu tahliye etmeğe başladığını bildiriyordu. Akşam o gün "salâhiyettar bir zattan" diye şu haberi neşrediyordu:

"Harbin birinci safhası düşman ordusu idi. Bu ordunun cenup kıtaatı kâmilen imha edildi, şimalde ise ordumuzun son harekâtına engel olabilecek bir kuvvet yoktur. Binaenaleyh bu safha nihayet bulmuştur.

Harbin ikinci safhası işgal ve tenkil hareketidir. Artık bu bir zaman meselesidir. Anadolu'da harbe bilfiil nihayet bulmuş nazariyle bakabiliriz".

İzmir Yolları Mahşeri Kalabalık

İzmir'den gelen bir yolcunun anlattıkları da ajans haberlerini teyit ediyordu:

— İzmir'de ticarî muameleden eser kalmamıştır. Herkeste hicret kaygusu vardır. Bütün Rumların maneviyatı bozuktur. Aydın'dan da İzmir'e akın başlamıştır. İzmir'e doğru bütün yollar mahşer halindedir.

Ali Kemal'in Makalesi

Ali Kemal bugün "Cevabımız" başlıklı bir makale neşretmiştir. İşte birkaç parça:

"Biz hiçbir zaman karaya kara, beyaza beyaz demekten çekinmedik, içtihaden bize samimî muhalif olanların da haklarını teslim eyeriz, tâ İzmir'den Eskişehir'e kadar ilerlemesine sebep verildikten sonra Yunan'ın o muazzez Türk yurtlarına böyle aylarca, hatta senelerce bırakılmasına kızıyor, kan ağlıyorduk. Bu hak yerini bulmaya başladı. İrkinı, milliyetini seven her Türk gibi candan ve imândan seviniyoruz.

...Ama bu sefer o içtihadımızda yanılmışız, dünyanın inkılâbına yakından ağâh olamadığımız için devletlerin garp ve şarkta vaziyeti siyasiye vesairelerindeki şümulu göremezmişiz. Cihanın ne büyük dahileri böyle içtihat hataları ettiler, bu aciz hatamızla biz de mi öyle bir zühulden münezzeh kalacağız."

Ali Kemal, bundan sonra kendisini vatana ihanetle itham edenlere çatmakta "Ah, bu yaygaraların, bu kepezeliklerin hakikî saiklerini biliriz. Elbette vakti merhunu gelince onları da meydana koyacağız."

Zavallı Ali Kemal işte o vakti göremedi.

7 Eylül tarihli gazeteler birinci sahifelerini düşmandan geri alınan toprak parçalarının isimleriyle doldürmüşlardı. Alaşehir alındı, Aydın ve Nazillî'ye ordularımız girdi, Orhan Gazi ve Gemlik'te Türk bayrağı dalgalanmaya başladı. İnönü'de bir daha muzaffer olduk.

Bundan sonra diğer havadis başlıkları: Yedi fırkaları kâmilen imha edildi. 100 tayyaremiz taarruza iştirak etti.

Anadolu'da Artık Yunan Ordusu Kalmamıştır

7 Eylül tarihli Tevhid-i Efkâr gazetesi Hâmit Beyle bir görüşme yapmıştı... Hâmit Bey Trikopolis'in 2 Eylül günü esir edildiğini resmen açıklayınca, muharrir bu haberin neden bugüne kadar ifşa edilmediği sualine şu cevabı almıştı: "Biz Yunanlılar gibi şarlatan değiliz. Bizim hedefimiz düşmanın imhası ve memleketimizin kurtarılmasıdır. Şahıs ve şehir düşünmüyoruz. Buna da muvaffak olmak için artık büyük bir himmet sarfına lüzum kalmamıştır. Anadolu'da bir Yunan ordusu kalmamış ve nihayet bir hafta içinde ordularımızın İzmir'e sancağımızı dikmesi imkânı elde edilmiştir.

Erkete Turkos

Mersin'den gelen bir haber, Tevhid-i Efkâr gazetesinin birinci sahifesinde "Erkete Turkos diye İzmir'den kaçıyorlar" başlığını taşımakta idi. Havadisi aynen neşrediyoruz: "Bugün gelen mevsuk haberlere göre İzmir'de dört Yunan nakliyesi vardır. Yunan zabıtları ailelerini bu vapurlara bindirmek için telâş ve heyecanla merdivenleri tırmanmaktadırlar. Bu gece "Erkete Turkos" sesleri işitilmiş, şehirde asayiş ve inzibat kalmamıştır. Dükkanlar tamamıyla kapalıdır. İzmir'e her gün külliyyetli miktarda yaralılar gelmekte, hastahaneler hususî evler tamamıyla dolduğundan yaralılar, her türlü yardımdan mahrum bir halde istasyonlarda beklemektedir".

Metropolit Ve Patriğin Gayretleri

7 Eylül tarihli Tevhid-i Efkâr gazetesi, İzmir metropoliti, Hrisostomos ile patrikhanenin Avrupa devletlerine müracaat ederek insaniyet namına Yunan tebaasının korunmasını istediklerini yazıyor ve şöyle diyordu:

"Aynı Hrisostomos, Patrik Meletyos gibi ruhanî vazifesini bir tarafa bırakarak sırf Yunanlılık uğruna siyasî propaganda ile meşgul olarak muhtariyet maskaralığı oyununu oynamaya kalkışmıştı. İzmir'de yapılan fecayii öven kendisi değil miydi?"

Trikopis Başkumandan Olduğunu Esir Edildiği Zaman Öğrenmişti

Vakit gazetesi 7 Eylül tarihli sayısında enteresan bir fıkra neşretmişti. "Kördöğüşü: Esir olan bir kolordu kumandanının başkumandanlığa terfi" başlığını taşıyan yazı şu idi:

"4 Eylül'de Hacı Anesti'nin yerine Atina hükûmeti tarafından başkumandan tayin edilmiş olan Yunan generali Trikopis 2 Eylül akşamı Uşak'ta ordumuz tarafından esir edilmiştir. Şu vaziyete göre Yunan hükûmeti 4 Eylül'de Trikopis'i başkumandan tayin ederken onun iki gün evvel esir edilmiş olduğundan haberdar değildi. General Trikopis de ordumuz tarafından esir edildiği zaman henüz başkumandan tayin olduğu hakkındaki emri telâkki etmemiş olduğundan kendisini üçüncü kolordu kumandanı biliyordu."

Ali Kemal'e Telgraflar

Ali Kemal taarruzdan evvel bir makalesinde millî ordu muvaffak olduğu takdirde "yalnız kalemimizi kırmak değil, insanlığımızdan bile istifa

eyleriz” diye bir cümle kullanmıştı. Kozan mebusu Fikret ve Cebeliberket mebusu İhsan Vakit gazetesi vasıtasıyla Ali Kemal’e şu telgrafi çektiler:

“Yunan ordusu imha edildi. 26 Ağustos tarihli makalenizde vadiniz veçhile kaleminizden ve insanlığınızdaki feragat ettiğiniz haberini bekliyoruz”.

Bir Yunan Kadınının İtirafı ve Lânetleri

7 Eylül günü Mudanya’dan 4000 muhacir gelmişti. Akşam gazetesi muharriri, gelen muhacirlerden bir kadınla konuşmuş, kadının şu sözlerini zaptetmişti:

—Bizden hakikati sakladılar, halbuki Türklerin her an Bursa’ya yaklaştıklarını haber alıyorduk. Yunanlılar bu hakikate rağmen Türk ordusunun mahvedildiğini ilân ettiler. Türklerin hücumundan evvel Bursa’da caka satan pudralı, şık Yunan zabıtları nerede kaldı? Onları bu defa da Mudanya’da kan, ter ve tozdan ve telâştan yüzleri mosmor, gözleri yorgunluktan kan çanağına dönmüş, üst baş çamur içinde kaçmak için öteberiye başvururlarken gördüm. Bizim rahatımızı onlar bozdular. Türklerle aramızı onlar açtılar, Allah onlara lânet etsin.

Bir Türk Gazetecisinin Görüşü

7 Eylül günü Vakit, cepheye gönderdiği muhabiri Lûtfî Bey’den şu telgrafi almıştı:

“Cenup cephesinde, İzmir’e doğru ilerlemekte olan ordunun karargâhındayım. Afyonkarahisar’ı hezimetinden beri vukua gelen muharebeleri yakından takip ettim. Bu muharebelerde ordumuzun gösterdiği şecaat, her türlü takdirin fevkindedir. Muhtelif sınıfa mensup kıtaat, düşmanı imha için mübalâğa edencesine harp etmişlerdir. Kumandanlarımız düşmana karşı fakiyetlerini her tarafa ispat ettiler”.

Elyevm düşmanın kuvayı asliyesi imha edilmiştir. Muhtelif istikametlerde perişan bir halde ricat etmeğe çalışan birlikler takip edilmektedir. Herkesin gözü İzmir’dedir. İzmir’e doğru hareketimiz süratle inkişaf etmektedir. Her saat, her dakika İzmir’e bir parça daha yaklaşıyoruz. Nihayet üç güne kadar İzmir’e varacağız.

9 Eylül günü, yani iki gün sonra İzmir’e girildiğine göre Türk gazetecisi bir gün yanılmış oluyordu. Mehmetçik öyledir, yanılır amma, her zaman üstün kahramanlığı ile..

İstanbul, büyük taarruzun başlangıcını ve inkişafını çok geç haber aldı, fakat ordumuzun İzmir'e girişinin bütün heyecanını Türk bayrağını bağrına basan İzmirli gibi yaşadı, onlar gibi coştı, onlar gibi bayram yaptı. İzmir'in kurtuluşu Türkiye'nin kurtuluşu, topraklarımızın düşmandan temizlenmesi ve istiklâle kavuşmamız demektir. Bunu bilen ve duyan her Türk o gün hayata yeni gelmiş gibi yaşadı.

8 Eylül günü İstanbul'da çıkan gazetelerin her yazdıkları birer hakikatti. Tevhid-i Elkâr "zaferden zafere koşan kahraman ordumuzun süvari fırkaları İzmir'den 35 kilometre mesafeye dahil oldular. Bugün ordumuz cuma namazını İzmir'de kılmaları memuldür" diyordu.

Mütareke İsteniyor

Düşmanın mütareke istediğini bütün gazeteler en mevsuk membalardan alarak yazıyorlardı. Fakat artık mütareke bahis mevzuu olamazdı. Fransa, İngiltere ve İtalya fevkalâde komiserlikleri baştercümanları Yunanistan'ın teklifini Ankara'ya tebliğ etmişlerdi.

Harbin Bilânçosu 40 Bin Esir, 30 Bin Ölü

Vakit gazetesi harbin bilânçosunu şöyle veriyordu: "Düşmandan şimdiye kadar 40 bin esir, 3 bin zabıt, 248 top, 1400 otomobil, 1200 makineli tüfek, 4 bin otomatik, birçok esir ve levazım alınmıştır. Düşmanın telefati 30 bin mütecevizdir."

Le Tan'ın Tavsiyesi

Le Tan gazetesi, Türkiye'yi bu taarruza sevkeden sebepleri kendisine göre tefsir ettikten sonra müttetiklere hitaben şöyle diyordu: "Karar veriniz, teşkilât yapınız ve Anadolu'nun Yunan kıtalarından tahliyesine derhal başlayınız. Yunanlıların orada kalamıyacıkları artık hiç kimsenin meçhulü değildir."

Bütün bu hakikatler karşısında Atina hâlâ halkı aldatmakta idi. 6 Eylül tarihinde yayınlanan bir tebliğde Yunanistan'ın askerleri terhis ve Anadolu'yu tahliyeyi düşünmediğini bildiriyordu.

Türk Tayyareleri İzmir'de

8 Eylül tarihli Vakit tayyarelerimizin İzmir havalarında uçtuğunu, düşman topluluklarını bombaladıktan sonra ahaliye beyannameler atıldığını bildiriyordu.

Yunanlılar Camilerden Hahlar Çalarak Kaçıyorlardı

Anadolu'dan kaçan Yunanlılar, geride bıraktıkları köyleri yakmakla kalmıyor, alabildiklerini alıp gidiyorlardı. Rumca Proodoros gazetesi, İstanbul gümrüğüne gelen muhacirlerden birinin eşyaları arasında Eskişehir camiinden çalınmış bir halının bulunduğunu yazıyordu. Diğer taraftan Bursa'dan gelen Rum muhacirleri de çalınmış eşyalarla İstanbul'a gelmişlerdi. Yapılan şikayet üzerine 72 çalınmış kilim ele geçirilmişti.

Yalova'da Bir Yunan Torpidosu

8 Eylül tarihli Vakit şu kısa haberi veriyordu:

"Dün Büyükada'dan Yalova'ya hareket eden Yunan torpidosu Yalova'ya yanaşmak istemişse de kahraman topçularımızın seri ve müessir ateşi altında duramayarak hemen kaçmaya mecbur olmuştur. Yunan torpidosuna bir isabet vaki olmuştur".

Velid Ebüzziya'nın Makalesi

Velid Ebüzziya, 8 Eylül günü Tevhid-i Eskâr gazetesinde şöyle diyor: "Biz, misak-ı millîmizi ancak medenî memleketlere karşı ve medenî memleketlerce kabul edilmiş bulunan esasat dairesinde tanzim etmiştik. Yunanistan'ın şimdiye kadar yaptıklarından sarfınazar, fakat şu on gün zarfında yaptıklarına gelince bütün bir fecayı ve şenayiin alemlerinde medeniyette değil, hatta sahrayı vahşette bile yeri yoktur. Binaenaleyh bütün ahit ve peymânemize rağmen biz yarın misak-ı millîmiz haricine çıkmaya mecbur olursak, bunun mesulü yegânesi Yunanistan'dır."

Ali Kemal Aynı Teranede

Şimdi son olarak gene Ali Kemal'den bahsedelim: "Sulha cidden talep isek davayı millîmizi siyasetle fasletmek istiyorsak, bütün itilâf devletleriyle uzlaşmayı samimî arzu ediyorsak, Ankara'dan başka vasıtalara muhtacız" diyen Ali Kemal, 8 Eylül günü, dünkü sayımızda neşrettiğimiz Ankara'dan çekilen telgraf mevzuuna temas ederek şöyle diyor: "(İleri) den (Vakit) e kadar o rengârenk lâhana yapraklarının" diyerek meslektaşlarına çatıyor "kalles muhacimlerimiz" diye de kendine pâye veriyordu.

İzmir işgal edilmiş demekti, fakat Ali Kemal, hâlâ bunu zafer olarak kabul etmiyordu:

"Evet, Yunan orduları imha edildi. Yunanistan cezayı sezâsını buldu. Perişan oldu. Lâkin böyle olmakla bu devletimiz o makalemizde tespit ey-

lediğimiz veçhile kurtuldu mu, sulh şartlarını dilediğimiz gibi düveli muazzamaya kabul ettirdi mi?

İtidamızca bu harp ve tarab içtihadı bizi öyle bir gayeden bilâkis uzaklaştırdı. İstikbâlin iki kere iki dört eder gibi meydana koyacağı bu hakikatleri böyle bir zamanda açıktan açığa bastaylemek bir nevi patavatsızlıktır ama: “Destinde mi ihtiyar? Heyhat!”

9 Eylül 1922 yi canlandırmaya çalışmak beyhudedir. Bu tarihin binbir cephesinin bir tanesini kelimelerle ifadeye muktedir olamayız. 9 Eylül onun için kelimelerle anlatılmaz ki... his, heyecan, gurur gibi duyguların insan hayatında ulaşabileceği zirveleri öylesine geçmişti. Sevinç çıldırtıcı idi, heyecan öldürücü... Kalpler çarpıyor, yerinden kopacak gibi, yokluğa uçacak gibi...

Müttefik Telsizleri Türk Kumandanı Arıyor

9 Eylül günü müttefik telsiz istasyonları durmadan: “Ankara ve bütün Yunan istasyonları” kelimelerini durmadan tekrarlıyor ve şu mesajı neşreliyordu:

“Müttefik devletler İzmir general konsoloslara şehrin teslimini müzakere etmek üzere en yakın Türk kıtası kumandanı ile derhal görüşmek arzusundadırlar. Mümessillerine acele olarak bir görüşme yeri tayin edilmesini rica eylerler...”

İzmir alınmıştı artık... Onu Mehmetçik dipçığı ile imanı ile almıştı. Müttefik devletlerin general konsolosları sözde bir “formalite”yi yerine getireceklerdi. Türk ordusu şimdi formalite ile mi meşgul olacaktı. Türk ordusu, silâhsız, sivil vatandaşları süngüleyerek ele geçiren düşmandan güzel İzmir’i onlar gibi kancıkça da almıyor, toplarını, tüfeklerini, başlarını parçalıyarak topraklarına giriyordu. Bununla beraber Başkumandan müttefik devletler general konsoloslarının mesajına şu cevabı verdi:

“Telgrafnameniz alındı. Mümessillerinizi İzmir-Turgutlu kasaba şosesi ile kasabaya gönderiniz. Bir yanlışığa mahal kalmamak üzere otomobillerde beyaz bayrak bulundurmak muvafıkı ihtiyat olur.”

Bir Masal Devri Yaşanmıştı

Sade düşman değil, dünya milletleri şaşkınlamıştı. Bir mucize devrinde, bir masal dünyasında yaşamadıklarına göre, dünyanın en büyük selahiyetlerin tasdik ve kabul ettikleri riyazî bir hakikat nasıl alt üst olabilirdi.

Loid Corc Yanılmıştı

İngiltere'de çıkan Morning Post şunları yazıyordu: "Türk taarruzunu Avrupa diplomatları beklemedikleri gibi Yunanlılar da beklemiyordu. Diplomatlar, sandalyelerine oturmuşlar, Venedik konferansı için bir tarih tayin etmeyi düşünüyorlardı.

Mister Loid Corc bir yanlış daha yapmıştır. Mister Loid Corc demişti ki: Türkler daima diplomasi alanında vakit kazanmak isterler, onlar derki: "İnat et, davayı kazanırsın." Anlamalıdır ki bu imkânsızdır. Halbuki işleri sürüncemede bırakan Mustafa Kemal değildi, Kemal Paşa vakit istiyorsa ordusunu teçhiz etmek için istiyordu.

Bir ordu bir günde halk edilemez."

Evet, artık hemen hemen bütün Avrupa hakikati görüyor, düşünebiliyor ve söyleyebiliyordu.

Yunanistan'dan Haber Gelmiyordu

9 Eylül günü Türkiye'ye dolan yüzlerce yabancı gazete muhabiri dünyanın dört bir tarafına Türk'ün zaferini bildiriyorlardı. Bugün, yalnız Yunanistan'dan haber alınamıyordu. Sanki Yunanistan haritadan silinmişti.

Anadolu'dan da haber alınmadığı günler vardı, fakat Anadolu zaferlerini saklıyordu. Atina ise aksine felâketleri gizlemeğe çalışıyordu. Daha doğrusu söyleyecek kelime bulamıyorlardı.

Damat Ferit İstanbul'da

Damat Ferit 9 Eylül günü İstanbul'a geliyordu. O günkü millî gazetelerin ne ruh taşıdığını bütün haşmetiyle gösterecek bir vesikayı, Vakıf gazetesinden iktibas ederek neşrediyoruz:

"Damat Ferit Paşa bu sabah Avrupa'dan şehrimize avdet etmiş olacaktır. Hareket vaktini çok zaman evvel dostlarına bildirmişti. Hiç şüphesiz bundan maksat parlak bir istikbal merasimi hazırlamaya vakit bırakmaktı. Haber aldığımız göre Paşa'nın yârânı tarafından pek parlak bir merasim yapılması kararlaştırılmıştır.

İzmir'in işgale uğramasının başlıca müsebbiplerinden biri olan Ferit Paşa bugün İstanbul'a çıkıp halâs şenliklerini görünce tam bugün buraya avdet etmesini herhalde bir hüsnü tesadüf addetmiyecektir."

İstanbul'daki Yunanlılar Gitti

İstanbul'daki Yunan askerî heyeti 9 Eylül günü bütün hülyaların acı ve korkunç bir hakikate inkılâp ettiğini görerek uzaklaşıyorlardı. İstanbul'da yalnız bir Yunan binbaşısı kalmıştı.

Sultanahmet Meydanında Türk Bayrağı

9 Eylül günü Sultanahmet meydanında tarihin mühim bir hadisesi cereyan ediyordu. İzmir'in işgali günü aynı meydanda siyaha boyanan şanlı Türk bayrağı, bugün al rengi ile dalgalanıyor ve bütün İstanbul halkı, bu bayrağın altında sevinç gözyaşları döküyordu.

Ve aynı gün Kadifekale'de dalgalanan şanlı bayrağımız, kalplerden fişkiran:

— Yaşa Mustafa Kemal Paşa...

— Yaşa şanlı ordu..

Sesleriyle dalgalanıyordu.

Yunan istilâ ordusunun İzmir'den kaçıışı, tarihin ne Moskova hezime-tine, ne de onbinlerin döküntüsüne benzer. Her şeylerini toplarını, tüfeklerini, yiyecek ve giyeceklerini arkada bırakarak sadece canlarını kurtarmak için kendilerini İzmir'e atanlar, burada da durmadan peşlerini takip eden ölüm korkusu ile karşılaştılar. Bir zamanlar mahmuzlarını şakırtarak dolaştıkları Türk topraklarının hiçbir köşesi artık onlara sığınak olmuyordu. Bir vapurun halatına olsun yapışabilmek için çılgınca kendilerini denize atıyorlardı. Ve Anadolu'nun her tarafında sadece kaçış vardı, kaçıyorlardı.

Bursa'da 100 Bin Muhacir

Vakit gazetesinin birinci sahifesindeki havadisleri okuyalım:

"Proodos gazetesinin verdiği mâlumata nazaran Bursa şehri Yunanlılar tarafından tahliye edilmiş, hastalar ve mahpuslar Tekirdağ'a gönderilmiştir. Bursa ve Mudanya havalisinde yüz bin muhacir bulunmaktadır. Bunların hali pek fecidir. Bundan başka Mudanya'ya her gün muhacirler gelmektedir. Bunlar, muhtelif vasitelerle Marmara'nın Avrupa sahillerine ve en ziyade Tekirdağ'a Mürefte'ye ve bir kısmı da Selânik'e nakledilmektedirler.

Söylendiğine göre Türk çeteleri ile muntazam kuvvetler, Bursa'dan dört saat mesafedeki Aksu'da bulunmaktadırlar. Bursa'ya hen gün yardıma muhtaç yaralılar gelmektedir. Mudanya'ya bir Amerikan gam botu gelmiştir."

Her Türk Bölgesinde Şenlik

"Dün İzmit'ten aldığımız hususî malûmata göre Bursamızın istirdadı haberi orada perşembe günü (7 Eylül günü) akşamı teyyüt etmiştir. Beklenen haber gayri resmî olarak intişar edince, İzmit'te Sapanca'da, Adapazarı'nda halk sokaklara dökülerek şenlikler yapmıştır".

Yunanlılar Mustafa Kemal'i Arıyorlar

İstanbul'da çıkan Tahidromos adlı Rumca gazete: "Yunanistan'ı bu felâketlerden mümkün olduğu kadar az zararla çıkarmak için Mustafa Kemal gibi bir Yunanlıya ihtiyaç vardır."

Yunan Kızılhaç'ı Kızılay'a Teşekkür Ediyor

"Yunan Kızılhaçının şehrimizdeki delegesi Kızılay merkez umumisine gelerek esir edilmiş olan Yunan başkumandanı ile kolordu ve fırka kumandanlarının sıhhatte olduklarından dolayı Kızılay tarafından verilmiş olan haberden dolayı beyanı teşekkür etmiş ve Yunan Kızılhaçının bu husustaki teşekkürnamesini Kızılay'a tevdi etmiştir."

10 Eylül Günü Yapılan Fener Alayı

10 Eylül günü yapılan ve Darülfünun tarafından hazırlanan fener alayının programı şöyle idi:

1— Saat 5.5'de Fatih'in türbesinde toplanma

2— Fatih'in türbesinde bir duadan sonra hareket

3— Fatih, Şehzadebaşı, Divanyolu, Köprü, Tepebaşı, Beyoğlu, Pangaltı, Şişli ve Hürriyeti Edebiye tepesine geliş.

4— Halk muntazam bir şekil göstermek için harekette cemiyetler ve halk semt ayrılacak ve kendilerine verilecek sıra ile birbirlerini takip edeceklerdir.

5— Yolda intizamı temin için bir zat riyasetinde bir heyet olacaktır.

6— Bu heyetin kollarında birer alâmeti mahsusa bulundurulacaktır.

7— Bunlarda heyetten gayri her semt ve cemiyet kendi intizamını temin edecektir.

8— Tezahüratın iptidasından nihayetine kadar millî vekar tamamıyla muhafaza edilecektir.

9— Hürriyeti Edebiye'de ve münasip olduğu takdirde yalnız muzafferiyeti tes'iden ve sükûneti ihlâl etmeksizin seçilen kimseler tarafından nutuklar söylenecektir.

10— İstanbul tramvay şirketi tezahürattan haberdar edilecektir.

11— Yolları şirket açık bulunduracaktır.

12— 9'da Hürriyeti Edebiye'den hareketle dönülecektir."

İzmir'in İstirdadı Hakkında Gelen İlk Telgraflar

"İzmir süvari kıtaatımız dün saat on bir buçukta şehre girmiştir. Ahali askerimizi emsalsiz bir şevk ve şetaretle karşılamıştır. Derhal şehirdeki resmi binalar, karakollar işgal edilmiş ve asayiş temin olunmuştur. Şehirde ve civarda kalmış olan Yunan zabıt ve neferleri toplanmaktadır."

Akşam gazetesi İzmir işgaline dair daha yeni haberler neşrediyordu. Bunlardan birkaçını okuyalım:

"Paris — Bahriye Nazırı'na İzmir'in bir Türk süvari fırkası tarafından işgal edildiği haberi gelmiştir. Nuri Bey kumandasındaki bir Türk kolu beş yüz liralık mükâfatı ve Mustafa Kemal Paşa tarafından Adalar denizine vasıl olacak ilk kumandana verilecek bayrağı kazanmıştır."

İzmir'de 150 Bin Aç Muhacir

Teologos adlı Yunan gazetesi İzmir'in tahliyeden bir gün evvelki durumunu şöyle anlatıyordu:

"Atina'dan gelen telgraflar, tebhüre uğramıştır. Diğer membalardan alınan malûmat ile facianın nihayete erdiğini anlıyoruz. İzmir şehri dahilinde ve Karşıyaka'ya sığınanların sayısı 150 bin tahmin edilmektedir. Muhacirler arasında açlık ve geçici hastalık vardır. Ecnebi bahriye silâhendazları sayesinde asayiş ihlâl edilmemiştir. Ecnebi tebaa ve bilhassa İngiliz ve Yunan eşrafı vapurlara binmişlerdir. Diğer ahali bütün vasıtalara başvurarak karşı adalara geçiyor. Bankalar muhafaza olunmaktadır."

Bursa 10 Eylül'de düşman askerleri tarafından tahliye edilmişti, fakat İstanbul'a katî haber 11 Eylül'de gelmişti.

11 Eylül günü, Ankara'nın Anadolu ajansı vasıtasıyla neşrettiği mütareke şartları İstanbul'da duyulmuş ve gazetelerle neşredilmişti. Bu şartları aynen naklediyoruz.

Mütareke Şartlarımız

Sulhperver ve kan dökülmesinden mütenaffir bulunan milletimizin ancak âtideki şeraitle mütarekeye razı olabileceği ve binaenaleyh düşmanı kurtarmak isteyenlerin bu arzularımızın tahakkukunu şimdiden temin etmeleri lüzumu der meyan eylemektedir.

1— Düşman bulunduğu bütün yerleri bütün silâh, mühimmat, erzak ve ordusu ile beraber bilâkaydüşart teslim eyler.

2— Şimdiden gerek Anadolu ve gerek Trakya'ya ait her türlü iddiadan feragat eder ve bütün bu yerlerin Türklük ve yalnız Türklüğün olduğunu kabul eyler.

3— Üç seneden beri memleketimizde icra ettiği tahriplerin imari ile Türk milletinin tahammül ettiği bütün masarifi bütün fedakârlıkları tazmin eder.

4— Memleketin istilâsı esnasında memleketi tahrip ve ahalimize cebir ve şiddet istimal etmiş olanların kâffesini Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmetinin eline muhakeme edilmek üzere teslim eder.

İstanbul Coşuyor

Dört seneden beri hep matemli günler geçirmekte olan İstanbul üç gündün beri gelmekte olan muzafferiyet haberleri üzerine birden galeyana gelmiş ve bütün ahali, kalplerinden kopan samimî hislerle tezahüratta bulunmaya başlamıştır.

Vakit gazetesinin bir haberi:

Dün sabah, Beyoğlu'ndan gelerek İstanbul cihetine geçen tramvay arabalarında Osmanlı bayrağı görülmemesi birçok halkın pek haklı olarak infialini mucip olmuş ve nihayet tramvay yatmanlarına münasip lisanla bayrak takmaları ihtar edilmişti. Türk varmanlar, sabah işe başlarken bu

arzuyu izhar ettiklerini fakat Rum ve Yunan olan âmirleri bu arzularına aldırmadıklarını söylemişlerdir.

Öğleye doğru bütün tramvay arabaları bayraklarla süslenmişti.

Yunanistan'da Karışıklık

11 Eylül günü Atina'dan gelen haberler çok karıştı. Kral mağlubiyeti itiraf ediyor ve vatanının menfaati için her şeyi yapacağını bildiriyordu. Kendisine itaat istiyordu.

Kaloyeropulu kabinesi de istifa etmiş, yeni kabine kurulamamıştı.

Müttefik Orduları Başkumandanının Tebliği

11 Eylül günü İstanbul müttefik kuvvetler başkumandanı bir tebliğ yayınlamıştı. Tebliğde şunlar deniyordu:

“Müttefik orduları başkumandanı geçmiş günlerin hadiselerinden sonra Türk ahalisinin sevinç gösterileri yapmasını tamamiyle tasdik eder, şehirde sakin tezahürat yapılmasına rıza göstermekle bunu ispat etmiştir. Mamafih bu tezahürlerden bazısının intikam ile ve sakinâne yapılmış olmaktan pek uzak olduğu ve hususî emlâklerin tahribatına ve sakin şehir ahalisinin yaralanmasına sebep olan gürültülü neticeler haline geldiğini kaydetmekle müteessiftir.

Müttefik ordular başkumandanı general İstanbul ahalisine hazırlanırken her zamanki işleriyle uğraşarak tamamiyle sakinâne hareket etmek ve şehirde carî olan idarei örfiye kanunundan sadir olan emirlere her suretle itaat etmek vazifeleridir. Binaenaleyh bu alaylar ve bu tezahürat derhal hıtam bulmalıdır”.

Tezahürata Yalnız İstanbul Tarafında Müsaade Ediliyor

11 Eylül tarihli gazetelerden öğrendiğimize göre 10 Eylül gecesi Be-yoğlu'nda bazı hadiseler olmuş ve bunun üzerine müttefik orduları başkumandanı bu tebliği yayınlamıştır. Diğer taraftan köprü civarında alınan tedbirleri teftiş etmekte bulunan merkez kumandanı Fevzi Paşa, Akşam gazetesi muhabirine şu beyanatta bulunmuştur:

— İstanbul Müslümanları, İstanbul mıntukasında istedikleri gibi tezahüratta bulunmakta serbesttir. Bu, onların hakkıdır. Fakat vaziyetin nezaketi hasebiyle tezahüratçıların karşı yakaya geçmeleri mahzurlu olabilir.

Bunun için bu geceki tezahürat alayının Beyoğlu'na geçmeleri sureti katiyede menolunacaktır. Herhangi bir hadise vukuuna mâni olmak üzere icap eden her türlü tedbir alınmıştır.

Sevgili okuyucularım,

Şimdi size 11 Eylül günü Akşam gazetesinde çıkmış bir fıkra sunuyorum. Bir fıkra ki, işgal günlerinin bütün ıstıraplarını, istilâ ordusundan aldığı cesaretle bu topraklarda oturan Türk vatandaşı Rumların bütün küstahlık ve âdiliklerini, en nihayet bu şehirlinin yıllarca çektiklerini bize haykırmaktadır. Bu fıkra aynı zamanda Türk'ün asaletini, zafere ulaştığımız günlerde ne suretle hareket etmemiz lâzım geldiğine dair her zaman ve her vesile ile milletinin terümanec olan gazetelerin aldıkları durumu, bu fikranın ruhunda buluyoruz. Falih Rıfkı Atay'ın bu fıkrası, mütareke İstanbul'un bir aynasıdır. Onu bir daha tarihe mal ediyoruz.

“Bütün mütarekeden kulağımda bir kelime ve bir cümle kaldı. Bu kelime “Zito”. Bu cümle “Millî işler yolunda!” cümlesidir. Bir senesi kışlı yazlı olmak üzere mütarekenin büyük bir kısmını Büyükkada'da geçirdim. İstanbul'un ilk işgal günleriyle İzmir'in kara günlerinde Rum sarhoşlarının zitosundan sabaha kadar uyuyamazdık. O vakit bir melûn şarkı vardı, ilk mısrasını bir Rum kadar iyi hatırlıyorum.

Zito zito Venizelos, Kondoryotis ke Dangelos

Bugün bu mısradaki takdis olunan siyasi ile amiral ve general menkûpturlar. O zaman bu üç şöhretin yanında bütün esatir ve aizze isimleri gölgede idi.

Her akşam tam bizim kapımızın önünde var sesleriyle bu şarkıyı haykırmak bütün Rum çocuklarının âdetleri idi. Bir gün, hiç unutmam, bir polisin yüzünü Yunan bayrağı ile kapadılar. Bir gün de bir zavallı Türk çocuğuna “zito” bağırıttılar.

— Çabuk bağır! diyorlardı. Çocuk Rumca bilmediğinden şaşırды, bir iki kere heceledi ve sadası çıkıncıklarının içinde boğuldu.

Sabahları vapurda güler yüzlü Rumlar arasına gözlerini gazetelerinden ayırarak bana işittirecek tarzda birbirlerine “millî işler yolunda!” derler, elleriyle, dudaklarıyla “mükemmel!” işareti verirlerdi. Denebilirdi ki, Rumlar için bizi kızdırabilmek İzmir'i işgal etmekten, polisi tahkir edebilmek, Trakya'yı fethetmekten daha yüksek bir gayedir. Eğer “zito!” bağır-

mak için bir Türk mahallesi, "millî işler yolunda!" sözüyle dilhun edilebilecek bir Türk yolcusu olmasaydı, zafer Rumlar için eksik kalacaktı.

Yavaş yavaş bu çığırtkanlık modası geçti, bu sefer Rumlar efendivari vuruştular. Bize karşı bir merhamet edâsı takındılar, ricat günlerinde Türk yolcularına şöyle bir yan bakışları, fısıltı ile konuşmaları vardı, bu beni melûn kelime ile melûn cümleden daha çok rahatsız etti, bütün Rumların yakalarını tutmak:

— Zito bağırınız... "Millî işlerin yolunda gittiğini" söyleyiniz, demek isterdim. Bir Rum merhametine uğramak, benim için katledilmekten dahi ağırdı.

Bütün İstanbullular içimizde bu kara günlerden böyle hatıralar, sesler saklıyoruz. Kalplerimiz değil henüz kulaklarımız, gözlerimiz bile unutmadılar. Yunan kini havassımızdadır, sonra tâ Sakarya'da tutuşan yangının alevi Marmara denizine dokunarak söndü, aynı yangın alevi şimdi Akdeniz suyunda sönüyor.

İstanbul'dan görünen Anadolu sahili kaç gece yangın ışıklarıyla aydınlık, gündüzleri yangın dumanı ile karanlıktı.

Bütün bunları biliyoruz, fakat kendimle beraber bütün İstanbul gençlerine sormak istiyorum: Biz bu zaferi Ali Kemal'e karşı hak kazanmak veya Rumlara yaptıklarını iade etmek için mi kazandık?

Biz ricat ettikçe muhalifler "dediğimiz çıktı" diyorlar ve hak kazanmış görünmek hazzı içinde Yunan istilâsını bile unutuyorlardı. Biz, hatta hak kazandığımızı haklı olarak söylemekle zaferimizin manasını küçültmüş olmaz mıyız?

Bugün Rumlara karşı takınacağımız en asil tavır taş gibi bir kayıtsızlıktır. Biz artık bir Rumla dost olamayız, bir Rumla münasebette bulunamayız, zira hangi Yunan elinin kundak taşımadığını ve hangi Yunan avucunun kardeş kanıyla lekeli olmadığını bilmiyoruz.

Fakat bizim zaferimiz şahsî mukabelei bilmisillere müsaade eden bir fırsat olmak kadar küçük değildir. Bizi bu hasbihale sevk eden endişe, şundan bundan işittiğimiz endişelerden hiçbirisi değildir, yalnız Rumlara velev bir an benzemek korkusudur.

Tezahüratta ve nümâyişlerde düsturumuz şu olsun: Rumların yaptığı-
nı yapmamak."

9 Ağustos'ta başlayan ve İzmir'in işgali ile neticelenen büyük zaferimizin eşsiz ahengi besini düşmanın yurtlarımızdan ayak çekinceye kadar geçen günlerini de nakletmeyi muvafık bulduk.

Bugün, İzmir'in ve Mudanya'nın tahliyesini 12 Eylül gününden itibaren takip eden iki tarafsız ecebi muharririn kalemiyle okuyucularımıza naklediyoruz.

G.Ercole ve Paul Tapponier'den dinleyelim:

12 Eylül 1922

Messageries Maritimes kumpanyasının Lamartine vapuru tam istikle İzmir limanına girdi. Hava çok güzel, deniz mavi idi. Girintili çıkıntılı olan Küçük Asya sahillerinin vahşi bir görünüşü vardır, şurada burada birkaç eve rastlanır, fakat mühim bir kasaba görülmez.

Birdenbire iki top sesi bu sessizliği yırttı. Solumuzda küçük bir adanın arkasından bir Yunan harp gemisi, Yunan ordusunun son kaçanlarını kovalayan Türk topçusunu bombardıman ediyordu.

Üzerinde bir Türk bayrağı dalgalanan küçük bir kalenin önündeki dar bir geçitten geçiyoruz. Yere yatmış birkaç Türk askeri bize bakmak için başlarını kaldırıyorlar. İzmir'in ilk evlerini artık görüyoruz. Limanda duman yığınları harp gemilerinin mevcudiyetini belirtiyor. İşte muazzam silüetleri gözüküyor.

Bunların içinden Edgar-Quinet, Jean-Bart, Vittorio-Emanuele, Venizia, King-George, Iron Duke'ı not ediyorum. Bilhassa Amerikan torpito ve destroyerleri rıhtımı kontrol ediyorlar.

Ege'nin incisi, şark hanlarının kraliçesi İzmir, şimdi gözlerimizin önünde. Bu Türk şehri Bizans surlarının, harabelerin ince dantelleri ile süslü mavi göğün altında iki yüksek tepe yamacındadır. Şurada kiliselerin kubbeleri orada beyaz minareler... Üç gündenberi Mustafa Kemal'in muzaffer orduları İzmir'e girmiş bulunuyor ve mülteciler için sığınacak yerler aranıyor, Hıristiyan halk harp gemilerinin kendilerini koruyacağını hissederek emniyet duymaya başlıyorlar.

Rıhtımda hummalı bir faaliyet var. Akşam oluyor. Güneş göğü kızıl-laştırarak dalgaların içine gömülüyor. Uzaktan birkaç top sesi duyuluyor. Şehir binbir ışıkla aydınlanıyor, gemilerin projektörleri kuvvetli ışıkları ile karanlıkları araştırıyor. Aşağı Türk mahallesinde birkaç tüfek sesi, fişeklerin patlaması, kadınların haykırışları, sonra hiçbir şey. Sessiz bir gece...

13 Eylül

Gün doğalı beri şalupaların kara ile gemiler arasındaki gidip gelmeleri bitmedi. İzmir'de bulunan bütün İngiliz tebaalarının derhal gemilere binmeleri emri verilmiş. Askerî emir... Pek fazla değiller, büyük bir kısmı Maltalı olmak üzere üç bin civarında ve gemilere alınmaları hadisesiz geçiyor.

Öğleden sonra saat ikiye doğru Ermeni mahallesi üzerinden doğru bir hat halinde resif bir duman yükseliyor. Rıhtımlarda şaşkın bir halk kütlesi ne pahasına olursa olsun gemilere binmek için koşuyor. Rıhtımda hemen hemen Amerikan konsoloshanesinin önünde duran bir Amerikan gemisi açılmaya mecbur oluyor, çünkü gemiye binebilmek için birçok kimseler kendilerini suya atıyorlar.

Fakat işte, Ermeni mahallesinde iki yeni ve çok mühim duman yığını gözüktü. Vaziyet ciddileşiyor, çünkü rüzgâr hızını artırıyor ve alevleri Avrupalıların mahallesine doğru itiyor. Orada da birkaç alev ışığı gözükmeye başladı. Ateşler çıtırdıyor, fişekler patlıyor. Türk işgali altında kalmaktansa ölmeyi tercih eden Ermeniler evlerini ateşlemişler ve Türk askerleri ile mücadeleye girişmişlerdi. Müthiş gürültülerle cephane depoları patlıyor. Akşamın 9'u oldu, hiç farkında olmadan gündüzden geceye geçtik. Gök büyük bir ateş kubbeden başka bir şey değil. Şalupalar evleri yanan Fransız ve İtalyanları gemilere bindiriyor. Bu panik içinde, kaçanların gayri muntazam akını karşısında silâhlı Fransız gemicilerinin soğukkanlılıkları şayanı takdir. Müthiş sahneler cereyan ediyor. Ben Scrvia isimli İtalyan gemisinden kurtarmayı seyrederim.

Sabahın saat 2 sinde yangın daha şiddetleniyor. İzmir tiyatrosu bir saman yığını gibi birdenbire ateş alıyor ve yirmi dakika içinde dört duvar ve bir yığın enkazdan başka bir şey kalmıyor. Alevler Fransız konsoloshanesini sarıyor, taş bina pek az müddet mukavemet edebiliyor. Fransız konsoloshanesinin arkasında, İtalyan mektebinin damında, İtalyan bahriyelileri amiral gemisine yangının seyri hakkında ışıklı işaretle malûmat veriyorlar. İnfilâklar fazlalaşıyor; otomobil garajlarının benzin ve alkol depoları yangını kuvvetlendiriyor ve paniği artırıyor.

İtalyanları, Rumları, Ermenileri taşıyan birinci şalupa gemimize yanaşiyor. Emir katı: Kumandan "Evvelâ İtalyanlar" diye bağırıyor. Fakat bu kargaşalık arasında nasıl ayırmalı? Sonra, yalvaran kadınlar, çocuklarını uzatan anneler var. İnsaniyetin sesi "hepsini kurtarın" diyor. Merdiven in-

diriliyor, insan yığını açılıyor. Aşağıda yarı karanlık içinde müthiş bir mücadele cereyan ettiğini dehşetle tahmin ediyoruz. İnsan vücutları denizde düşüyor ve acı çığlıklar yükseliyor. Gemiye çıkabilenler heyecan ve yorgunluktan yerlere yıkılıyorlar. Biraz sonra da hayvanlar gibi uykuya dalıyorlar.

Şehrin üstünde alev sütunları büyük irtifalara yükseliyor. İnfilâkların şiddeti gemimizin bordasından dahi hissediliyor. Yanıp kül olmakta olan Amerikan konsoloshanesine bakarken, bir destroyerin denize tuttuğu projektörün ışığında dalgalar üzerinde büyük bir ateş yığını Scrivianın üzerine gemekte olduğunu görüyoruz. Bu bir mavna bir Türk şalupası, içinde alev almış eşyalar var ve rüzgâr bize doğru itiyor. Bu yüzden ateşten kaçmak için hemen demir alıyoruz.

15 Eylül

Sabahın saat yedisi, güneş göğü karartan kalın dumanların arasında güçlkle gözüküyor.

Bunlara rağmen İzmir'i harap eden faciayı seçebiliyoruz. Hâlâ kıvılcım saçarak yıkılan duvarlar var. Kurtarma ameliyesi fasılasız devam ediyor. Gece on bin kişi kadar kurtarılabilmiş. Fakat ümitsiz, yiyeceksiz, susuz, daha bir sürü insan kaldı.

Gemimizde İtalyan'dan fazla Rum ve sokak harbinde yaralanan birçok da Ermeni var. Gemi mürettebatı intizamı temine çalışıyor, doktorlar fazlalaşiyor.

Gemiler limanı terk ediyorlar. Evvelâ İngilizler gidiyor. Scrvia, Pire'ye hareket emrini alıyor. 3500 tonluk küçük bir gemi 3000 kişi götürüyor.

G. Ercole

Bursa'nın İskelesi Mudanya'da

Fancon gemisi ile 11 Eylül öğleden sonra Mudanya'ya vasil oldum. Küçük tepeler ile çevrili zeytin bahçeleri arasında Mudanya hakikaten güzel.

Eskişehir, Bursa, Gemlik ve daha yanan yüzlerce köylerden kaçan insanlar bu sakin Marmara kıyısına yığılmış, Yunan kumandanı bu zavallıları bırakarak acele olarak bugün öğleden sonra burayı terketti. Gemisi bir kişi daha alamıyacak kadar yüklü idi. İplere asılmak isteyenleri tabanca ile vuruyorlardı. Bazıları demirin zincirine asıldılar, fakat açılınca tutu-

namıyarak boğuldular. Cesetleri vatandaşlarının şaşkın nazarları önünde suların üzerinde günlerce yüzdü. Fransız pavyonu burada da yüzlerce insanın hayatını kurtardı. Mudanya-Bursa hattı trenlerinin direktörü M. Laherère bir çok meymus nazarları kendisine minnetle baktırdı.

11 Eylül saat 22'de Kemalist olduk. Bir avuç insanla Mudanya'ya gelen Fransız kumandanı Duplouy, Kemalist topçu subayı Abidin ile bir protokol imzaladı, böylelikle muhafazamızda bulunan mülteciler dokunulmaz ilân edilen küçük bir sahada emniyette kalabildiler. Fakat 12 Eylül sabahı Yunanlı olmuştu. Mudanya ateşlenmesine rağmen müdafaaya müteallik yeni protokol imzalandı.

Biraz sonra harp Fransız kampının kenarına kadar sokuldu. Yunan Bergas ve Filadar tarafından, zeytinliklerin içinden toplar patlamaya başladı. Mermiler ötüyor ve Yunan yaralıları çoğaldıkça bizimkiler onları tedavi ediyor. Somalı iyi çevreledi. Saat 13.30'da ateş sesleri hafifledi ve Yunan topçularının sesleri çıkmaz oldu.

Tepelerden büyük bir gürültü yükseldi. Yunanlıların 11 nci piyade alayı panik halinde idi. İnsan ve hayvanlar bize sığındılar. 500 kişi gemilere doğru yüzmek için denize atladı.

Yunanlıların en iyi alayı mağlûp olmuştu. Esir edilerek Bursa'ya doğru götürüldüler ve ben ertesi günü onları takip ettim. Şükrü Paşa namına kolonel Abdül Nafiz Bey Mudanya'yı zaptetti ve şanlı ilerleyişini bandırma istikametine doğrulttu.

Paul Tapponier

Bugüne kadar çok gayri müsait şartlar içinde büyük zaferimizi İstanbul gazetelerinin nasıl aksettirdiklerini günü gününe okudunuz. Gerek havadisler, gerek fikir yazılarında Türk gazetecisi bütün celâdetini gösteriyordu.

İzmir'in işgalinden sonra yazılanlar, birçok kayıtlardan artık kurtulmuş olduğumuz için pek tabii daha geniş, daha tafsilâtlı idi. Belki bir gün onlardan da bahsedeceğiz. Fakat Türk gençliği, 26 Ağustos'tan itibaren bugüne kadar neşrettiğimiz bu seri yazıdan bir şey öğrenmiş olmaktadır: Türk gazetecisinin ateşli ruhunu hiçbir yangın söndürememiştir. Ne Nemrut Mustafa divanı harbi, ne hapis olma, ne sürülme, ne de ölüm.

Bir gün Türk gazeteciliğinin tarihî yazılırsa görülecektir ki, İstiklâl Harbi sıralarında verdiğimiz imtihan, milletimizin yüzünü her zaman

ağartacaktır. Kara günlerimizde Türk gazeteleri çok defa dördüncü kuvvet olmaktan çıkmış, hatta birinci kuvvet olmuştur.

İstanbul, düşman işgali altında esaret günleri yaşar, vatanın mühim bir kısmı düşman çizmesi altında inlerken Türk gazetecilerinin kalemleri süngü vazifesini görüyor ve millete iman aşıyordu.

Bu imandır ki, Armstrong züppesine aşağıdaki satırları yazdırmıştır:

“İstanbul’da silâh ve mühimmat depolarından kaçakçılık yapıldığını öğrenmiştik. Depoları muhafaza etmek vazifesi bana verildiğinden fotoğraflarını almış, silâhlarını saymış ve dikkat etmeye başlamıştım. Fakat kaçakçılığı önliyemiyorduk.

Nöbetçileri tuttuk. Küçük zabıtları hapsedtik. Ben, Haliç’teki büyük silâh deposunda, bir yana yaslanarak vaziyeti tetkik etmeğe karar verdim. Saklanacağım yere zorlukla vardım. Nöbetçiler tetikte idiler. Görülecek ol-
sam vurulabilirdim. Geceleyin Türkler gene geldiler.

Türkler, barut mahzenlerinde rahat rahat sigara içiyorlar, birkaç tahta kırarak ateş yakıyor ve yemek pişiriyorlardı. Patlayıcı maddeleri, hiç telâş etmeden taşıyorlardı.”

Evet, Anadolu’ya silâh kaçırırken bu cesur ve fedakâr insanlar, bu ölüm dirim günlerinde yegâne kuvveti Türk gazetelerinden alıyorlardı. Ne tehdit, ne sansür, ne hapis, Türk gazetecisini korkutmuyordu.

“Mustafa Kemal bu vatani kurtaracak” diyorlar, “millî kuvvet”ten başka hiçbir kuvvet tanımıyorlardı. Türk gazeteciliğinin bu kuvvetli ve mütesanit cephesine rağmen vatana ihanet derecesini millî kuvvet ve Mustafa Kemal aleyhtarlığı yapan Ali Kemal ve hempaları çıkmış ise, bu da gazetecilik tarihimizde Türk milletinin vatan uğrunda nelere kadir olduğuna parlak bir misal teşkil etmiştir. Millet Ali Kemal’i parçalamış, matbuat, hayatında şahsına karşı gösterdiği nefreti, arkasından da esirgememiştir.

Bu vakıa matbuatın daima millî birliğin temeli vazifesini gördüğüne en parlak misal değil midir?

Büyük taarruz, düşmanın denize dökülmesiyle sona erdiği gün, Türk gazetecileri, “medenî Türk” olmanın lüzumunu ilk önce duymuşlar ve bunu da telkin etmişlerdir. Böyle olmasaydı, İstanbul’da kan gövdeyi götürürdü.

Türk gazetecisinin ölüm dirim günlerindeki fedakârlığına en güzel bir misal daha verebileceğimden derin bir zevk duymaktayım. 6 Eylül günü "Vakit" gazetesinde bir Türk gazetecisinin (Lûtfi)* imzasıyla cepheden verdiği bir telgraf neşredilmişti. Bu telgraf, cepheden verilmiş ilk gazeteci telgrafı idi.

Türk gazetecisi, cephede de, cephe gerisinde de işte böyle çalıştı, vatan hizmetini gördü. Türk ordusu da Türk gazetecisine inanıyordu, inandığı için onu, ölüm dirim gününde cepheden cepheye, bir yük gibi değil bir kıymet olarak Mehmetçikle yan yana kabul etti.

* Bu gazeteci, Büyük Taarruzu izleyen günlerde Yeni Gün gazetesi adına cephede muhabir olarak bulunan Lûtfi Arif Kenber'dir. Söz konusu haberi cepheden Ankara'da yayımlanan Yeni Gün gazetesine bildirmiş, bu gazeteden de Vakit gazetesine telgrafla duyurulmuştur.